

Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet

Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet,
tehtävät ja hoidon yleislinjat

Metsähallitus, luonnonsuojelu

ISSN 1235-8983
ISBN 952-446-341-5 (nidottu)
ISBN 952-446-342-3 (www.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/b63.pdf)

Oy Edita Ab
Helsinki 2002

Kansikuva: Perinnemaisemiksi valittujen kulttuuriperäisten alueiden ja kohteiden hoidon yleistavoitteena on entistää, ylläpitää ja hoitaa niitä mahdollisimman alkuperäisin menetelmin osana kansallista kulttuuriperintöä sekä suojelualueen luontoa rikastuttavina ja nähtävyyksiä monipuolistavina kohteina.
Veli-Matti Väänänen.

© Metsähallitus 2002

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LUONNONSUOJELUALUEVERKON TEHTÄVÄT	6
3	LUONNONSUOJELUALUEIDEN MÄÄRITTELY	7
	3.1 Kansainväliset määritelmät.....	8
	3.2 Kansallispuisto.....	9
	3.3 Luonnonpuisto.....	10
	3.4 Soidensuojelualue	11
	3.5 Muut luonnonsuojelualueet.....	12
	3.6 Natura 2000 -verkosto.....	13
	3.7 Kansainvälisten suojeluohjelmien ja sopimusten kohteet.....	13
4	LUONTOTYYPPIEN JA LAJIEN HOITO	15
	4.1 Luonnontilan säilyttäminen.....	15
	4.2 Elinympäristöjen ennallistaminen	17
	4.2.1 Yleiset periaatteet	17
	4.2.2 Soiden ennallistaminen	19
	4.2.3 Metsien ennallistaminen	21
	4.3 Vieraat lajit.....	22
	4.4 Kulttuuriperäisen luonnon ja kulttuurimaiseman hoito.....	23
	4.5 Lajien suojelu ja hoito.....	25
5	RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SUOJELU JA HOITO.....	26
6	KIINTEIDEN MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITO	27
7	OPASTUS JA OPETUSKÄYTTÖ	27
8	VIRKISTYS- JA RETKEILYKÄYTTÖ	29
	8.1 Virkistystavat.....	29
	8.2 Palveluvarustus.....	31
9	TUTKIMUS	32
	9.1 Perusselvitykset	33
	9.2 Hoidon edellyttämä tutkimus.....	33
	9.3 Seuranta.....	34
10	LUONNON HYÖDYNTÄMINEN.....	34
	10.1 Jokamiehenoikeuksien käyttö luonnonsuojelualueilla	35
	10.2 Kalastus ja metsästys.....	36
	10.3 Luontokuvaus.....	37
	10.4 Paikallinen väestö.....	37
	10.5 Liikenne.....	38
	10.6 Matkailun yritystoiminta.....	39
	10.7 Metsätalous.....	40
	10.8 Malminetsintä ja kaivostoiminta	41
	10.9 Vuokraus ja käyttöoikeuksien luovutus.....	41

11	METSÄHALLITUKSEN HENKILÖKUNNAN TOIMINTA.....	42
12	TOIMENPITEIDEN KIRJAAMINEN.....	42
13	TOIMINNAN TULOKSELLISUUS	43
	KIRJALLISUUTTA.....	44
	LIITTEET	
	Liite 1 IUCN:n suojelualueluokkien määritelmät	45

1 JOHDANTO

Metsähallitus vahvisti 19.10.1992 käyttöön otettavaksi suosituksen "Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat". Asiakirja, joka julkaistiin "Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja" -sarjassa B No 1, määritteli valtion omistamat, Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen hallinnassa olevat luonnonsuojelualuetyypit, niiden suojelutavoitteet sekä niiden hoidossa ja käytössä noudatettavat yleiset periaatteet. Asiakirja ei ollut normilainsäädännön tarkoittama sitova ohje, vaan se oli tarkoitettu oppaaksi luonnonsuojelualueita hoidettaessa.

Mainitun ajankohdan jälkeen on luonnonsuojelun alalla tapahtunut paljon. Rio de Janeirossa vuonna 1992 tehty biologista monimuotoisuutta koskeva kansainvälinen yleissopimus tuli Suomen osalta voimaan syksyllä 1994. Samana vuonna tehtiin Suomen luonnonsuojelualueiden tilasta ensimmäinen kansainvälinen arviointi. Vuoden 1995 alusta lähtien Suomi on ollut Euroopan unionin jäsen. Luonnonsuojelun alalla yhteisöllä on kaksi merkittävää direktiiviä, luontodirektiivi ja lintudirektiivi, jotka Suomi sitoutui panemaan täytäntöön kansallisessa lainsäädännössä. Näin tapahtuikin 1.1.1997, kun voimaan tuli uusi luonnonsuojelulaki. Jo tätä ennen oli käynnistetty direktiivien edellyttämän Natura 2000-suojelualueverkoston luominen Suomen osalta. Luontodirektiivin asettamien velvoitteiden täyttämiseksi asetettiin uudessa laissa luonnonsuojelutoiminnan yleiseksi tavoitteeksi kaikkien Suomessa luonnonvaraisten eliölajien ja luontotyyppien suotuisan suojelutason säilyttäminen. Kuluneen kuuden vuoden aikana on myös perustettu runsaasti uusia suojelualueita, näiden joukossa ensimmäiset vanhan metsän suojelualueet Etelä-Suomeen. Suuren yleisön asenteet ovat muuttuneet luonnonsuojelumyönteisemmiksi, mikä näkyy mm. suojelualueiden lisääntyvinä kävijämäärinä sekä matkailuyrittäjien ja heidän asiakkaitensa kasvavana kiinnostuksena luontomatkailua kohtaan.

Edellä mainitut seikat vaikuttavat väistämättä myös suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteisiin. Tästä syystä on katsottu tarpeelliseksi mainitun oppaan uusiminen ja ajan tasalle saattaminen näinkin pian sen julkaisemisen jälkeen. **Luonnonsuojelualueen hoito** tarkoittaa tässä, samoin kuin aikaisemmassakin painoksessa, kaikkea sitä toimintaa, mitä alueen hoidosta ja hallinnasta vastaava viranomainen tai laitos tekee suojelualueella tai sen ulkopuolella suojelualueen tavoitteiden toteutumiseksi. Suojelualueen hoitoon siis kuuluu alueen luontoon kohdistuvien varsinaisten hoitotoimenpiteiden lisäksi mm. opastus- ja palveluvarustuksen rakentaminen, opastusaineiston tuottaminen, opastus- ja opetus-toiminta, valvonta sekä suojelun, hoidon ja opastuksen edellyttämät selvitykset. Tätä ohjetta on tarkoitus käyttää soveltuvin osin myös sellaisilla Metsähallituksen hallinnassa olevilla luonnonsuojelutarkoituksiin hankituilla alueilla, joita ei vielä ole perustettu lakisääteisiksi suojelualueiksi.

Tämä ohje on osa Metsähallituksen **ympäristö- ja laatujärjestelmää** ja laajempaa ohjeistokokonaisuutta, joka on tarkoitettu avuksi alueiden käytännön hoidossa ja niiden tarkoituksen toteuttamisessa. Nämä ohjeet muodostavat perustan ja suuntaviivat hoidon eri sektoreita varten laadittaville yksityiskohtaisemmille ja

käytännön toteutusohjeita sisältäville **oppaille** sekä luonnonsuojelualueiden **hoito- ja käyttösuunnitelmille**, jotka ympäristöministeriö vahvistaa ja joiden mukaisesti alueita hoidetaan käytännössä. Jos hoito- ja käyttösuunnitelma laaditaan useampana osana, niin kuin usein on laita, esitetään alueen maankäyttö ja hoidon periaatteet **runkosuunnitelmassa** ja tarkkoja selvityksiä ja syvällistä perehtymistä edellyttävät runkosuunnitelman osa-alueet erikseen laadittavissa **erityissuunnitelmissa**. Runkosuunnitelma ja erityissuunnitelmat yhdessä muodostavat alueen hoito- ja käyttösuunnitelman. Aina ei hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen kuitenkaan ole tarpeen alueen pienuuden, palveluvarustuksen vähyyden tai muun samantapaisen syyn takia. Tällöinkin voidaan tarvittaessa laatia aluetta koskevia erityissuunnitelmia, vaikka ne eivät liitykään mihinkään hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Erityissuunnitelmat vahvistaa yleensä Metsähallitus.

Suurten tai muutoin paikkakunnalla tärkeiden luonnonsuojelualueiden suunnitelmat laaditaan **osallistavan suunnittelun** periaatteita noudattaen (Loikkanen ym. 1997).

2 LUONNONSUOJELUALUEVERKON TEHTÄVÄT

Luonnonsuojelualueiden tarkoitusta ja suojelualueverkon tehtäviä on käsitelty monissa luonnonsuojelulainsäädännön valmisteluun ja suojelualueiden perustamiseen liittyneissä mietinnöissä ja muissa valmisteluasiakirjoissa (esim. Kansallispuistokomitean mietintö (KM 1976:88) ja Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnonsuojelulainsäädännön uudistamiseksi (HE 79/1996)). Luonnonsuojelualueverkon tehtävät voidaan määritellä seuraavasti:

Suomen luonnonsuojelualueet muodostavat yhdessä monipuolisen verkon, jonka tehtävänä on säilyttää nykypolvea ja tulevia sukupolvia varten riittävä määrä edustavia ja ekologisesti elinkelpoisia näytealueita kaikista Suomessa esiintyvistä ekosysteemeistä ja luontotyypeistä, niiden maantieteellisestä vaihtelusta ja luonnollisista kehitysvaiheista. Suojelualueilla on myös suuri merkitys luontotyyppien ja eliölajien suotuisan suojelutason saavuttamisessa ja säilyttämisessä.

Suojelualueverkon tulee ennen kaikkea säilyttää

- 1) alkuperäistä luontoa, nimenomaan Suomelle tyypillisiä ja häviämistä vaarassa olevia luontotyyppisiä, muodostumia ja piirteitä.

Tähän sisältyen tai sen lisäksi suojelun kohteina ovat

- 2) luonnon geeniperinnön ja ekosysteemien monimuotoisuus
- 3) eliölajisto sekä geologiset ja geomorfologiset muodostumat, erikseen sellaiset, jotka ovat luonnostaan harvinaisia taikka ihmisen toiminnan vuoksi uhanalaisia tai vähenemässä
- 4) sellainen entiskulttuurin muovaama luonto sekä luonnonalueisiin liittyvät kulttuurimaisemat ja kulttuurimuistomerkit ja niihin liittyvät viljelykasvilajikkeet ja kotieläinrodut, jotka ovat häviämässä

- 5) eliöyhteisöjen luonnollinen sukkessio ja muut luonnonprosessit eri kehitysvaiheineen;
- 6) luonnonkauneus sekä
- 7) erämaisuus.

Suojelutehtäviensä sallimissa rajoissa suojelualuejärjestelmän tehtävänä on lisäksi palvella

- 8) tutkimusta ja ympäristön tilan seurantaa
- 9) ympäristökasvatusta, opetusta ja yleistä luonnontuntemusta ja -harastusta sekä
- 10) luonnossa sen ehdoilla tapahtuvaa virkistystä.

Luonnonsuojelualueiden taloudellinen hyödyntäminen esim. luontomatkailun avulla on mahdollista, mikäli se ei vaaranna luonnonsuojelutavoitteiden saavuttamista.

Luonnonsuojelualueverkkoon kuuluu tehtäviensä mukaisesti kooltaan, sijainniltaan, luonteeltaan ja rauhoitusmuodoltaan hyvin erilaisia alueita, jotka yhdessä muodostavat toisiaan täydentävän kokonaisuuden.

Suomeen on ollut mahdollista perustaa varsin laaja ja eurooppalaisittain arvokas luonnonsuojelualueverkko. Se kuuluu tärkeänä osana maailmanlaajuiseen suojelualueverkostoon.

3 LUONNONSUOJELUALUEIDEN MÄÄRITTELY

Luonnonsuojelualueverkko kasvaa nopeasti sekä yleismaailmallisesti että Suomessa. Kansainvälisellä tasolla suojelualueille on koetettu laatia yhdenmukaista luokittelua, nimistöä ja sopimusjärjestelmää, joihin Suomenkin suojelualuejärjestelmä tulisi mahdollisuuksien mukaan sopeuttaa.

Suomessa luonnonsuojelualue voidaan määritellä seuraavasti:

Luonnonsuojelualue on luonnonsuojelulain nojalla perustettu erityisalue, jonka tarkoituksena on joko alkuperäisen luontokokonaisuuden suojelu sellaisenaan taikka tiettyjen luonnonpiirteiden, kehitysprosessien, lajien, maisemien tai kulttuuriperäisen ympäristön säilyttäminen ja ylläpitäminen tai palauttaminen. Suojelu on pysyvä ja tähtää tulevaisuuteen. Alueen mahdollinen muu käyttö on sovittava sellaiseksi, ettei se vaaranna suojelutarkoituksen toteutumista.

Luonnonsuojelulain (1096/96) 3 luvun mukaan luonnonsuojelualueita ovat:

- 1) kansallispuistot
- 2) luonnonpuistot ja
- 3) muut luonnonsuojelualueet.

Luonnonsuojelualan perustamisen yleisenä edellytyksenä on, että:

- 1) alueella elää tai on uhanalainen, harvinainen tai harvinaistuva eliölaji, eliöyhteisö tai ekosysteemi
- 2) alueella on erikoinen tai harvinainen luonnonmuodostuma
- 3) alue on erityisen luonnonkaunis
- 4) alueella on harvinaistuva perinneluontotyyppi
- 5) luontotyyppin tai eliölajin suotuisan suojelutason säilyttäminen tai saavuttaminen sitä vaatii tai
- 6) alue on muutoin niin edustava, tyypillinen tai arvokas, että sen suojele voidaan katsoa luonnon monimuotoisuuden tai kauneuden säilyttämisen kannalta tarpeelliseksi.

Varsinaisena luonnonsuojelualueena siis ei pidetä sellaista aluetta, joka ei perustu luonnonsuojelulainsäädäntöön, vaikka päämääränä olisikin ensisijaisesti luonnonsuojelu (Metsähallituksen, kunnan tai yksityisen maanomistajan päätöksellä rauhoitettu aarnialue, suojelumetsä tai seutukaavavaraus).

Luonnonsuojelualue ei ole myöskään sellainen osittain luonnonsuojelupäämääriä palveleva alue, joka perustuu muuhun kuin luonnonsuojelulainsäädäntöön (maa-aineslain nojalla suojeltu harju, koskiensuojelulain nojalla suojeltu koski, ulkoilulain nojalla perustettu valtion retkeilyalue, metsästyslain nojalla perustettu vesilintujen suojelualue, erämaalain nojalla perustettu erämaa-alue). Kaikki luonnonsuojelulainkaan nojalla perustettavat alueet eivät ole varsinaisia luonnonsuojelualueita (esim. maisema-alue). Myöskään Natura 2000 -verkostoon kuuluva alue (ks. luku 3.6) ei ole luonnonsuojelulain 3 luvun tarkoittama luonnonsuojelualue, ellei sitä ole erillisellä päätöksellä sellaiseksi perustettu.

3.1 Kansainväliset määritelmät

Luonnonsuojelualueiden tarve on yleismaailmallisesti tunnustettu, ja niitä on perustettu useimpiin maihin. Varsinkin kansallispuistoista on kehittynyt yli satavuotisen historiansa aikana laaja ja arvostettu kansainvälinen järjestelmä.

Edustavan yleismaailmallisen luonnonsuojelualuejärjestelmän kehittämiseksi, koordinoimiseksi ja käsitteiden yhdenmukaistamiseksi maapallon tärkeimmistä luonnonsuojelualueista pidetään yhtenäistä luetteloa. Tämä "Yhdistyneiden Kansakuntien luettelo kansallispuistoista ja suojelualueista" perustuu YK:n yleiskokouksen vuonna 1962 tekemään päätökseen. Luetteloa ylläpitää Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto IUCN, jonka valtiojäsen Suomikin on. IUCN (tai tarkemmin sanoen sen suojelualuekomissio WCPA) määrittelee ja luokittelee alueet, jotka hyväksytään luetteloon. Voimassa oleva luokitus on vuodelta 1993.

3.2 Kansallispuisto

Suomen kaikki vuoden 1996 loppuun mennessä perustetut kansallispuistot on perustettu vanhan luonnonsuojelulain (71/23) mukaisiksi erityisiksi luonnonsuojelualueiksi, joille on niiden perustamislaeissa annettu kansallispuisto-nimitys. Uuden luonnonsuojelulain nojalla on perustettu tähän mennessä vain Kurjenrahkan kansallispuisto.

Suomen kansallispuistokäytäntö vastaa pääosin kansainvälisiä suosituksia (luku 3.1). Neljä pienintä puistoa eli Itäisen Suomenlahden, Rokuan, Petkeljärven ja Liesjärven kansallispuistot ovat alle 1 000 hehtaarin kokonsa vuoksi jääneet YK:n kansallispuistoluettelon ulkopuolelle. Urho Kekkosen ja Pallas-Ounastunturin kansallispuistot puolestaan on jätetty luettelon kansallispuistokategoriasta pois suojelun puutteellisuuden vuoksi. On myös jossakin määrin kyseenalaista, täytyvätkö kansainväliset vaatimukset muissakaan Pohjois-Suomen kansallispuistoissa, joissa paikallisella väestöllä on alkuperäiskansoille kuuluvia luontaistalouden harjoittamisoikeuksia suuremmat virkistysmetsästy-, virkistyskalastus- ja muut oikeudet.

Kansallispuisto ja sen tehtävät Suomessa määritellään seuraavasti:

Kansallispuisto on valtion omistama suuri ja luontonsa puolesta monipuolinen tai muuten merkittävä, suojeluarvoltaan vähintään valtakunnallinen luonnonsuojelualue. Sillä on oltava myös merkitystä yleisenä luonnosta nähtävyytenä tai muutoin luonnontuntemuksen lisäämisen tai yleisen luonnontuntemuksen kannalta. Se säilytetään pysyvästi luontoa muuttavan taloudellisen toiminnan ulkopuolella, ja sen luonnontila pyritään ylläpitämään tai palauttamaan. Uuden luonnonsuojelulain mukaan kansallispuiston pinta-alan on oltava vähintään 1 000 hehtaaria.

Kansallispuiston tärkein tehtävä on 1) **suojelu**, joka kohdistuu alkuperäisen elottoman ja elollisen luonnon piirteisiin, lajeihin ja eliöyhteisöihin, mutta voi kohdistua myös ihmisen toiminnan tuloksena syntyneisiin perinteisiin ympäristöihin, eliöyhteisöihin, maisemiin ja rakenteisiin. Yleisen suojelun periaatteesta voidaan kansallispuistossa poiketa porotalouden ja paikallisen väestön luontaiselinkeinojen hyväksi, mikäli niistä ei koidu oleellista eikä pysyvää vahinkoa suojelutavoitteiden kannalta.

Suojelun sallimissa rajoissa kansallispuiston tehtävänä on myös palvella 2) **ympäristökasvatusta**, opetusta ja yleistä luonnontuntemusta tarjoamalla paikka ja mahdollisuudet omatoimiseen ja ohjattuun luonnon havainnointiin. Samoin kansallispuisto palvelee luonnontieteellistä 3) **tutkimusta** ja ympäristön tilan seurantaan. Kansallispuisto palvelee lisäksi 4) **virkistystä** yleisenä, kaikille avoimena nähtävyyden kohteena ja antamalla mahdollisuudet luonnossa tapahtuvaan retkeilyyn ja luontoelämysten kokemiseen.

Kansallispuiston hoidon tavoitteena on, että puisto täyttää mahdollisimman hyvin kaikki edellä luetellut tehtävänsä. Tämän vuoksi kansallispuisto pyritään kehittämään toiminnalliseksi ja käyttömahdollisuuksiltaan monipuoliseksi. Koska kuitenkin suojelutehtävä on ensisijainen, muut toiminnot on sopeutettava siten, ettei suojelutavoite vaarannu. Kansallispuistojen toisistaan suuresti poikkeavan koon, sijainnin ja luonteen vuoksi ne kehitetään toiminnoiltaan, saavutettavuudeltaan ja kävijämääriltään eri tasoisiksi.

3.3 Luonnonpuisto

Luonnonpuistot ovat vanhan luonnonsuojelulain mukaisia yleisiä suojelualueita, joille on niiden perustamislaeissa annettu luonnonpuisto-nimitys. Yhtään uuden luonnonsuojelulain mukaista luonnonpuistoa ei ole perustettu. Lain siirtymäsäännöksistä johtuen luonnonpuistojen rauhoitussäännökset ovat uuden luonnonsuojelulain 13 §:n mukaisia, mutta poikkeukset niihin löytyvät puistojen vanhoista, edelleen voimassa olevista perustamisasetuksista.

Uuden luonnonsuojelulain mukaan luonnonpuistolla on oltava merkitystä luonnonmukaisen kehityksen turvaamiselle, tieteelliselle tutkimukselle tai opetukselle. Luonnonpuistossa saa muualla kuin erikseen osoitetuilla teillä, poluilla tai alueilla liikkua vain sen viranomaisen tai laitoksen luvalla, jonka hallinnassa puisto on. Asetuksilla on kuitenkin säädetty lukuisia poikkeuksia täydellisestä rauhoituksesta.

Vaikka vanhassa luonnonsuojelulaissa oli ilmaistu pyrkimys säilyttää luonnonpuisto koskemattomana, sitä ei voi pitää luonnonpuistojen hoidon ainoana päämääränä – eikä se ole niitä perustettaessa ollut tarkoituskaan. Useissa luonnonpuistoissa on sellaisia arvokkaita luontotyyppisiä ja kulttuuriperäisiä kohteita, joiden suojelu edellyttää jatkuvaa hoitoa. Tällaiset kohteet muodostavat luonnonpuistojen alueesta vain pienen osan.

Kansainvälisessä luokituksessa suomalaiset luonnonpuistot ovat lähinnä luonnonsäästiöitä (Scientific Reserves, Strict Nature Reserves).

Valtakunnallisina ja tavallisesti laajoina ja monipuolisina luonnonsuojelualueina luonnonpuistot muistuttavat kansallispuistoja. Niiden tehtävät painottuvat kuitenkin eri tavoin. Luonnonpuistoissa suojelu ja tutkimus ovat hallitsevina. Ympäristökasvatus- ja opetustehtävää on lähinnä muutamilla luonnonpuistoilla tiukan suojelun sallimissa rajoissa. Kevon luonnonpuistolla on lisäksi huomattava nähtävyys- ja retkeilymerkitys, joten se on eräänlainen kansallispuiston ja luonnonpuiston välimuoto. Kolme pienintä luonnonpuistoa, Sinivuori, Karkali ja Vesijako, on perustettu tietyn pienialaisen luontotyypin säästiöiksi.

Luonnonpuisto määritellään seuraavasti:

Luonnonpuisto on valtion omistama valtakunnallinen luonnonsuojelualue, joka poikkeuksellisen suuren tieteellisen arvonsa vuoksi säilytetään pysyvästi mahdollisimman luonnontilaisena*) ja häiriöttömänä. Tämän vuoksi rajoitetaan mm. yleisön pääsyä. Luonnonpuistolla on oltava merkitystä luonnonmukaisen kehityksen turvaamiselle, tieteelliselle tutkimukselle tai opetukselle.

*) Poikkeuksena on Karkalin luonnonpuisto, jossa suojelun pääasiallisena kohteena on hoitoa edellyttävä kulttuuriperäinen ympäristötyyppi, sekä eräissä luonnonpuistoissa sijaitsevat kulttuuriperäiset pienkohteet.

3.4 Soidensuojelualue

Soidensuojelualueet ovat vanhan luonnonsuojelulain nojalla perustettuja erityisiä luonnonsuojelualueita, joille perustamislakeissa tai -asetuksissa on annettu soidensuojelualue-nimitys.

Soidensuojelualueet on ensisijaisesti perustettu suoluonnon suojelemiseksi. Niiden tarkoituksena on säilyttää soillamme elävät eliölajit sekä näytteet niiden muodostamista eliöyhteisöistä, geologisista muodostumista ja maisemakokonaisuuksista.

Soiden suojelun rungon muodostaa suoyhdistymien suojeleminen. Suoluonnon suojelun kannalta on oleellista, että soistuminen ja muu luonnollinen kehitys saa tapahtua häiriöttä. Tärkeä suojelun kohde on suoluonnolle ominainen vaihtelevuus, pienipiirteisyys ja reunavaikutus, jotka johtuvat suon, reunametsien ja kivennäismaasaarekkeiden vuorottelusta ja vaihtumisesta.

Soidensuojelualueiden kaikki suot säilytetään mahdollisimman luonnontilaisina. Perustamisasetusten mukaan useimpien alueiden kivennäismailla voidaan harjoittaa rajoitettua metsätaloutta. Metsähallitus on kuitenkin 24.1.1994 tehnyt päätöksen, jolla se on luopunut soidensuojelualueiden metsätaloukseen käytöstä.

Jokamiehenoikeuksien mukaista liikkumista, leiriytymistä, marjastusta, sienestystä sekä kalastusta, metsästystä ja vastaavaa luonnon virkistyskäyttöä rajoitetaan vain, jos suojelutavoitteiden toteutuminen niiden takia vaarantuu. Toisaalta ainoastaan harvoille soidensuojelualueille ohjataan yleisöä ja rakennetaan palveluita. Tällaisia alueita ovat lähinnä taajamien läheiset sekä hyvien kulkuyhteyksien varrella olevat alueet.

Soidensuojelualueilla saa harjoittaa myös luonnontieteellistä tutkimusta. Niillä on erityistä merkitystä vertailualueina tutkittaessa esimerkiksi metsäojituksen ja turvetuotannon vesistövaikutuksia.

3.5 Muut luonnonsuojelualueet

Muut kuin edellisissä kohdissa mainitut luonnonsuojelualueet vaihtelevat suuresti kooltaan, luonteeltaan, suojelupäämääriltään ja hoitotavoitteiltaan. Niillä voi olla ankarat, luonnonpuistoa muistuttavat rauhoitusmääräykset (Annjalonji). Ne voivat myös sisältää jatkuvaa hoitoa edellyttävää luontoa (eteläiset lehtojensuojelualueet) tai kulttuurimaisemaa (Telkkämäki). Joidenkin alueiden hoidon päämääränä on kauniiden maisemien ylläpitäminen (Vehoniemenharju). Etelä-Suomen vanhojen metsien säilyttämiseksi perustettujen suojelualueiden rauhoitusmääräyksissä ei metsätaloutta luonnollisestikaan sallita, mutta muuten ne muistuttavat soidensuojelualueiden määräyksiä sillä erolla, että tulenteke ja leiriytyminen on kielletty ja metsästysmuodoista vain hirvenajo sen metsästyksen yhteydessä on sallittu alueen haltijan luvalla.

Tähän ryhmään kuuluu myös Ystävyiden luonnonsuojelualue, josta Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa sopimuksen vuonna 1989. Alueen perustamisen tarkoituksena on sen kasviston, eläimistön ja luonnon ekosysteemien suojelun lisäksi mm. yhteistyön edistäminen luonnonsuojelun ja luonnonvarojen järkevän käytön, ekosysteemin pitkäaikaisen seurannan ja tutkimuksen aloilla. Ystävyiden luonnonsuojelualueeseen kuuluu Venäjän puolella Kostamuksen luonnonsuojelualue. Alueen Suomen puoleinen osa on nimeltään Ystävyiden puisto, joka perustettiin vuonna 1990. Ystävyiden puisto puolestaan muodostuu viidestä erillisestä luonnonsuojelulakiin perustuvasta luonnonsuojelualueesta. Nämä ovat Ulvinsalon luonnonpuisto, Juortanansalon-Lapinsuon soidensuojelualue sekä Elimyssalon, Lentuan ja Ison-Palosen ja Maariansärkkien luonnonsuojelualueet.

Kunkin tällaisen luonnonsuojelualueen suojelun tavoite ratkaistaan tapauskohtaisesti, ja perustamisen yhteydessä annettuun asetukseen on otettu sen mukaiset rauhoitussäännökset. Kaikki tähän mennessä perustetut tämän ryhmän alueet ovat vanhan luonnonsuojelulain tarkoittamia erityisiä suojelualueita. Uuden luonnonsuojelulain nojalla perustettavien alueiden kohdalla noudatetaan soveltuvin osin, mitä kansallis- ja luonnonpuistojen rauhoitussäännöksistä on voimassa ja niistä käytetään nimitystä ”muu luonnonsuojelualue”. Merkittävänä uutuuksena voimassa olevaan luonnonsuojelulakiin sisältyy säädös, että Metsähallitus voi päättää hallinnassaan olevan, enintään 100 hehtaarin suuruisen alueen perustamisesta luonnonsuojelualueeksi ja sen rauhoitusmääräyksistä.

Suurin osa tämän ryhmän luonnonsuojelualueista tulee olemaan suhteellisen pienialaisia, Natura 2000 -ohjelman ja muiden valtakunnallisten suojeluohjelmien toteuttamisen yhteydessä perustettavia kohteita (lehtoja, lintuvesiä, vanhojen metsien suojelualueita jne.). Niiden lukumäärä muodostunee kuitenkin varsin suureksi. Myös laajempien osittaisen suojelun alueiden määrä kasvanee huomattavasti rantojensuojeluohjelman toteuttamisen myötä.

3.6 Natura 2000 -verkosto

Euroopan unionin luontodirektiivissä (92/43/ETY) ja lintudirektiivissä (79/409/ETY) määriteltyjen luontotyyppien ja eläin- ja kasvilajien suotuisan suojelutason ylläpitämiseksi tai saavuttamiseksi jäsenmaiden on tehtävä ehdotuksensa Natura 2000 -suojelualueverkoston nimellä kulkevista erityisten suojelutoimien alueista. Verkostoon tulevat kuulumaan alueet, jotka Suomi ilmoittaa lintudirektiivin mukaisiksi linnustonsuojelualueiksi (ns. SPA-alueet), sekä alueet, jotka EU:n komissio hyväksyy luontodirektiivin perusteella yhteisön tärkeinä pitämiksi alueiksi (ns. SCI-alueet). Ympäristöministeriö sai kesällä 1998 päätökseen Natura 2000 -verkostoehdotuksen valmistelun ja elokuussa 1998 valtioneuvosto teki päätöksen ehdotuksen sisällöstä. Verkostoon hyväksytyjen alueiden suojelu on saatettava voimaan kuuden vuoden kuluessa yhteisön tekemästä hyväksymispäätöksestä. Suomen ehdotukseen sisältyy 1 457 kohdetta, yhteispinta-alaltaan 4,78 miljoonaa hehtaaria. Jo perustetut luonnonsuojelu- ja erämaa-alueet sekä vahvistetuissa suojeluohjelmissa olevat ja kaavoissa suojelutarkoituksiin varatut alueet muodostavat noin 95 % ehdotuksen maapinta-alasta.

Natura 2000 -alueiden suojelu voidaan toteuttaa paitsi lainsäädännöllisillä, myös hallinnollisilla tai sopimus- oikeudellisilla toimenpiteillä. Jo tämä on uutta entiseen verrattuna. Nykyisistä luonnonsuojelualueista Natura 2000 -alueet poikkeavat lisäksi kahdella tavalla: niiden lakkauttaminen ei ole mahdollista pelkästään kansallisin päätöksin ja niiden vaikutukset saattavat eräissä tapauksissa heijastua alueen ulkopuolellekin. Kaikkia Natura 2000 -alueita ei tarvitse muodostaa luonnonsuojelualueiksi, vaan usein riittävä suojelu toteutuu maa-aineslain, vesilain tai muun erityislainsäädännön mukaisilla toimilla. Tarvittaessa on laadittava alueita koskevia tarkoituksenmukaisia käyttösuunnitelmia. Natura 2000 -alueista on säädetty luonnonsuojelulain 10 luvussa. Tämän ohjeen periaatteet on tarkoitettu koskemaan vain niitä Natura 2000 -alueita, jotka ovat myös saman lain 3 luvussa tarkoitettuja luonnonsuojelualueita.

3.7 Kansainvälisten suojeluohjelmien ja sopimusten kohteet

Ramsarin sopimus (Convention on Wetlands of International Importance). Suomi on liittynyt vuonna 1976 tähän vesilintujen elinympäristönä kansainvälisesti merkittäviä kosteikkoja koskevaan yleissopimukseen eli ns. kosteikkosopimukseen tai Ramsarin sopimukseen (säädöskokoelma 44/76). Suomi on ilmoittanut tämän sopimuksen liiteluetteloon 11 kansainvälisesti merkittävää kosteikkoaluetta, joita se pyrkii suojelemaan muutoksilta, jotka olisivat haitaksi mm. muuttavien kosteikkolintujen toimeentulolle. Liiteluetteloa on tarkoitus täydentää Suomen osalta.

Liiteluettelon nykyisistä alueista useimmat ovat luonnonsuojelulain nojalla perustettuja suojelualueita. Valtion omistamia joko kokonaan tai osittain ovat Söderskärin luonnonsuojelualue (pääosin yksityinen, osittain Metsähallituksen ja merenkulkulaitoksen hallinnassa), Långörenin luonnonsuojelualue (Metsähalli-

tuksen hallinnassa), Långskär (merenkulkulaitoksen hallinnassa), Viikin luonnonsuojelualue (osittain opetusministeriön hallinnassa), Patvinsuon kansallispuisto (Metsähallituksen hallinnassa), Martimoaavan-Lumiaavan-Penikoiden soidensojelualue (Metsähallituksen hallinnassa) sekä Koitelaiskaira (Metsähallituksen hallinnassa).

Maailmanperintösopimus (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage Convention). Suomi liittyi maailmanperintösopimukseen eli maailman kulttuuri- ja luonnoperinnön suojelemista koskevaan yleissopimukseen vuonna 1987 (sädöskokoelma 364/87). Sopimukseen liittyy luettelo kohteista, joiden katsotaan kuuluvan yleismaailmallisesti arvokkaaseen kulttuuri- tai luonnoperintöön (World Heritage List eli maailmanperintöluettelo). Kohteet luetteloon hyväksyy kansainvälinen komitea asianomaisen maan esityksen pohjalta. Suomessa esityksen tekee valtioneuvosto. Suomesta esitettävien luonnoperintökohteiden valintaa on valmisteltu vuodesta 1988.

Bernin sopimus eli Euroopan luonnonsuojelusopimus. Tämän vuonna 1982 voimaan astuneen kansainvälisen sopimuksen tarkoituksena on suojella Euroopan luonnonvaraisia eläin- ja kasvilajeja sekä niiden elinympäristöjä. Sopimuksessa on erityinen paino sellaisten lajien suojelulla, jotka ovat erittäin uhanalaisia tai vaarantuneita. Sopimuksen liitteissä on lueteltu kasvi- ja eläinlajeja, joiden kantojen ja elinympäristöjen säilyminen on turvattava. Tällaisiin lajeihin kuuluvat mm. ahma, kuikkalinnut, päiväpetolinnut ja pöllöt. Tämän sopimuksen nojalla mahdollisesti suojeltavia suomalaisia elinympäristöjä ei ole vielä luetteloitu. Suomalaisilla suojelualueillakin esiintyvien suden ja karhun osalta, jotka kuuluvat sopimuksen piiriin, Suomi on esittänyt ns. varauksen eli ei ole sitoutunut niiden suojeluun.

Bonnin sopimus eli muuttavien luonnonvaraisten eläinten suojelua koskeva sopimus. Suomi on liittynyt tähänkin vuonna 1983 voimaan astuneeseen sopimukseen. Se koskee sellaisia luonnonvaraisten eläinten populaatioita, jotka säännöllisesti kulkevat valtiosta toiseen. Suojelu tähtää sekä sopimuksen liitteissä lueteltujen eläinten että niiden elinympäristöjen suojeluun. Tämänkään sopimuksen nojalla mahdollisesti suojeltavia elinympäristöjä ei ole vielä Suomessa luetteloitu erikseen. Sopimuksen päämäärien kannalta ovat kuitenkin tärkeitä mm. lukuisat soidensojelualueet ja valtakunnallisen lintuvesien suojeluohjelman kohteet, jotka ovat monien sopimuksessa tarkoitettujen lintulajien lisääntymisalueita ja muutonaikaisia levähdyspaikkoja.

Biosfäärialueet (Biosphere Reserves). Unescon koordinoimaan kansainväliseen tutkimus- ja yhteistyöhankkeeseen Man and Biosphere (MAB) liittyy ohjelma biosfäärialueiden perustamiseksi. Suomeen on perustettu kaksi biosfäärialuetta, jotka tukeutuvat kansallis- ja luonnonsuojelutoihin. Saaristomeren biosfäärialueen ytimenä on Saaristomeren kansallispuisto. Pohjois-Karjalan biosfäärialueen ytimenä ovat Patvinsuon ja Petkeljärven kansallispuistot sekä Koivusuon luonnonsuojelualue.

4 LUONTOTYYPPIEN JA LAJIEN HOITO

4.1 Luonnontilan säilyttäminen

Pääperiaate luonnonsuojelualueiden hoidossa on, ettei luonnon prosesseihin puututa ilman luonnonsuojelullisia syitä.

Suurin osa luonnonsuojelualueiden pinta-alasta säilytetään mahdollisimman luonnontilaisena*). Se tarkoittaa, että eliöyhteisöt saavat kehittyä ja muuttua **luonnonvaraisina** vapaasti omien lakiensa mukaan, ihmisen puuttumatta tapahtumien kulkuun. Luonnonsuojelualueiden erikoisen tärkeä tehtävä on turvata sellaisten luonnonprosessien häiriötön kulku, joiden ei anneta vaikuttaa niiden ulkopuolella (esim. soistuminen, tulviminen, kuntaantuminen, lahoaminen, myrskyjen vaikutus, mahdollisuuksien mukaan luonnonkulotkin). Tällaista alkuperäistä luontoa tulee säilyttää riittävästi kaikkien kasvillisuusvyöhykkeiden kaikilla kasvupaikkatyypeillä.

*) Luonnontila voidaan määritellä monella tavalla. Tässä yhteydessä se tarkoittaa sellaista teoreettista luonnon tilaa, jossa ihmisen vaikutus ekosysteemiin puuttuu kokonaan (kuten asumattomilla seuduilla ennen teollistumisen aikaa) tai jossa vaikutus ei ole suurempi kuin jonkin muun ekosysteemiin vakiintuneen ja siinä tasapainon saavuttaneen samantapaisen eläimen.

Täydellistä luonnontilaa on mahdoton saavuttaa luonnonsuojelualueillaan. Ihminen aiheuttaa niiden tilassa muutoksia, jotka johtuvat suojelualan käytöstä opetus-, tutkimus- tai virkistystarkoituksiin, alueen taloudellisesta hyödyntämisestä taikka välillisesti alueen ulkopuolella tapahtuvasta toiminnasta, esimerkiksi alueen rajaan saakka ulottuvista toimenpiteistä tai saasteiden leviämisestä. Luonnonsuojelualueiden hoito tähtää siihen, että tällaiset muutokset jäävät mahdollisimman vähäisiksi.

Ihmisen aiheuttamista ympäristömuutoksista monet – esimerkiksi ilmastonmuutokset, maaperän ja vesien happamoituminen sekä vieraiden lajien vakiintuminen pysyvästi luontoon – vaikuttavat myös luonnonsuojelualueiden ekosysteemeihin. Tällaiset suojelualueeseen kohdistuvat vaikutukset ovat usein sellaisia, että niiden estäminen hoidon keinoin ei ole tarkoituksenmukaista, esimerkiksi kohtuuttomien sivuvaikutusten tai suurten kustannusten vuoksi, tai se ei ole edes mahdollista. Suojelualan hoidossa joudutaan näissä tapauksissa yleensä hyväksymään uusien ilmastollisten, kemiallisten ja biologisten edellytysten rajaama ekosysteemin ”uusi luonnontila”, joka poikkeaa sen ”alkuperäisestä luonnontilasta”. Erityistä huomiota on silloin kiinnitettävä alueen alkuperäisen lajiston, varsinkin muutoksesta kärsivien uhanalaisten lajien suojeluun.

Luonnonsuojelun alueen luonnontilan säilyttämisen keinoja ovat

- a) maankäytön suunnittelu eli toimintojen sijoittelu ja ohjailu mm. palveluvarustuksen avulla vyöhyke- ja osa-alueperiaatteiden mukaisesti siten, että mahdollisimman suuret luonnonalueet säilyvät koskemattomina
- b) liikkumis- ja muut rajoitukset kävijöiden ohjaamiseksi, maaston kuluminen vähentämiseksi ja eläimistöille koituvan häiriön pienentämiseksi
- c) valvonta, joka kohdistuu alueen käyttäjiin
- d) opastus, valistus ja neuvonta, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisten arvostukseen ja käyttäytymiseen
- e) tutkimus ja seuranta, joka kohdistuu luonnon tilaan ja sen muutoksiin.

Luonnonsuojelun alueilla annetaan luonnon prosessien toimia vapaasti, eli myös ekosysteemissä tapahtuvia luonnollisia muutoksia suojellaan. Tutkimuksen kannalta on tärkeä seurata, miten tällainen muutos – maankohoaminen, soistuminen, umpeenkasvu, mutta myös suurilmaston muutoksista johtuva kehitys – tapahtuu. Ilmastomuutosten, happamoitumisen tms. koko ekosysteemiin kohdistuvien muutosten vaikutuksiin ei luonnonsuojelun alueilla pääsääntöisesti puututa (poikkeuksena erityislajien suojelu, luku 4.5), vaikka ne olisivatkin ihmisen aiheuttamia. Tällaisessa tilanteessa luonnonsuojelun alueet ovat entistäänkin tärkeämpiä vertailun alueita.

Taigaekosysteemiin on kuulunut oleellisesti luonnonkulo, joka on epäsäännöllisin välein polttanut metsää enemmän tai vähemmän perusteellisesti. Palanut ja muutoin kuollut puuainekesä sekä kulon jälkeiset eri ikäiset metsän sukkessiovaiheet ovat lisänneet luonnonmetsän monimuotoisuutta ja lajistoa. Nykyisin metsäpalot sammutetaan alkuunsa, eikä kuloperäisen luonnonsukcession nuoria vaiheita juuri muodostu. Monet kuloista riippuvaiset eläin- ja kasvilajit ovat harvinaistuneet tai jopa joutuneet uhanalaisiksi.

Suojelutavoitteiden kannalta olisi eduksi, että salaman sytyttämät kulot tiettyssä laajuudessa saisivat palaa. Usein tämä ei ole mahdollista mm. alueiden pienuuden takia – palo leviäisi helposti suojelun alueen ulkopuolelle. Ellei luonnonkulon voi antaa palaa, luodaan uusia kulon jälkeisiä kehitysvaiheita järjestelmällisesti siten, että luonnonkuloja jäljitellään suunnitelmallisen ja hallitun polton avulla. Koska luonnonsuojelun alueiden keskeinen tehtävä on vanhojen luonnonmetsävaiheiden suojelu, niiden kehitykseen ei yleensä puututa. Kuloja jäljittelevä polttaminen koskee siis käytännössä vain pienehköä osaa luonnonsuojelun alueiden pinta-alasta ja ensisijaisesti taloustoiminnan piirissä olleita metsiä.

Suojelun alueisiin vaikuttavia lähialueiden luonnon muutoksia koetetaan mahdollisuuksien mukaan vähentää vaikuttamalla kaavoitukseen, teiden ja metsänparannushankkeiden suunnitteluun sekä muihin maankäyttöratkaisuihin. Metsähallituksella ei valtion maita lukuun ottamatta kuitenkaan ole ollut paljon keinoja alueiden ulkopuolisen maankäytön aiheuttamien luonnon muutosten estämiseen, joten ekologisesti väistämätön puskurivyöhyke on muodostunut suojelun alueiden sisäpuolelle ja pienentänyt siten tosiasiallisesti suojeltua aluetta. Na-

tura 2000 -ohjelma tuo toteutuessaan tähän tilanteeseen merkittävän parannuksen ohjelmaan kuuluvien suojelualueiden kohdalla (ks. luku 3.6).

Porojen laiduntaminen on sallittu Pohjois-Suomen luonnonsuojelualueilla Mallan luonnonpuistoa lukuun ottamatta. Porot vaikuttavat niiden eliöyhteisöihin varsin paljon. Suomen luonnonsuojelualueiden tilasta tehdyssä kansainvälisessä arvioinnissa esitettiin vahvoja epäilyjä siitä, ettei porojen aiheuttama laidunnuspaine ole ekologisesti kestävä. Tämän vuoksi poronhoitoalueen luonnonsuojelualueille on syytä perustaa eri biotoopeille riittävän suuria poroilta aidattuja vertailualueita. Metsähallituksella ei ole sanottavasti muita keinoja vaikuttaa porojen laiduntamiseen silloinkaan, kun sen vaikutus kasvaa luonnonekosysteemin kannalta liian suureksi. Aitausten perustaminen edellyttää tiivistä yhteistyötä paliskuntien kanssa. Voimassa olevaan luonnonsuojelulakiin on tosin otettu säännös, jonka mukaan alueen hallinnasta vastaava viranomainen tai laitos voi luonnontutkimukseen liittyvästä tai muusta erityisestä syytä rajoittaa porojen laiduntamista luonnonpuistossa. Säännös koskee kuitenkin vain uuden luonnonsuojelulain nojalla mahdollisesti perustettavia luonnonpuistoja – nykyisten luonnonpuistojen perustamisasetukset eivät tällaista mahdollisuutta tunne.

4.2 Elinympäristöjen ennallistaminen

4.2.1 Yleiset periaatteet

Suuri osa luonnonsuojelualueistamme on ollut eriasteisessa talouskäytössä ennen rauhoitusta ja ihminen on muuttanut niiden luontoa. **Ennallistamisella** (luonnontilan palauttamisella) pyritään saattamaan ihmisen toiminnan muuttama alue joko mahdollisimman lähelle sitä tilaa, jossa se ennen muutoksia oli, taikka sellaisen kehityksen alkuun, josta elinympäristö vähitellen muuttuu luontaisen sukkession kautta itsestään luonnontilaiseksi. Ennallistaminen on kertaluontoinen toimenpide tai toimenpiteiden sarja, jonka jälkeen ennallistamiskohde jätetään luonnonvaraiseksi.

Laajimmin luontoa on muutettu metsätalouden tarpeisiin, sillä metsätaloutta on harjoitettu lähes kaikilla luonnonsuojelualueillamme ennen niiden perustamista.

Muutoksia ovat aiheuttaneet:

- hakkuut, joilla on estetty kuolleen puun muodostuminen, muutettu puulajisuhteita sekä puuston ikä-, tila- ja alueellista rakennetta
- metsänviljely, jolla on muutettu puulajisuhteita ja puuston perimää
- maanmuokkaus, jolla on muutettu mm. maannosta, maanpinnan eliöstöä ja pienmuotoja
- metsäojitus, jossa vedenpinnan tasoa laskemalla on soistuminen käännetty kuivumiseksi ja muutettu soiden kasvillisuutta ja eläimistöä sekä alapuolisten vesistöjen hydrologiaa ja veden laatua sekä kuivattu lähteitä

- purojen perkaus kuivatusta ja uittoa varten, jolla on muutettu mm. purojen eliöyhteisöjä ja lampien vedenkorkeuksia
- metsäautoteiden rakentaminen, jolla on pirstottu yhtenäisiä metsäalueita ja lisätty liikennettä ja häiriötä asumattomilla alueilla.

Pinta-alallisesti suurin suojelualueiden ennallistamistarve on juuri metsätalouksikäytössä olleilla alueilla. Ennallistamisen tavoitteena on 1) nopeuttaa elinympäristöjen luonnontilaistumista silloin, kun niiden luontainen muutosnopeus ei riitä eliöpopulaatioiden säilymiseksi. Tällainen tilanne vallitsee esim. useilla Suomen eteläpuoliskon suojelualueilla. Toisena ennallistamisen tavoitteena on 2) kääntää elinympäristöjen muutoksen suunta luontaiseksi silloin, kun suuntaa on muutettu ihmistoimin. Tällainen tilanne vallitsee useimmiten ojitetuilla soilla, joilla turpeen kasautumisen sijaan turvekerros hajoaa ja ekologisesti suo ei ole enää suota.

Kaskiviljely on aikoinaan ollut hyvin laajamittaista, mutta sen vaikutukset ovat pikkuhiljaa katoamassa metsistä, ja kaskiviljelyn jäljiltä ennallistamistarvetta ei metsissä enää ole.

Pinta-alallisesti vähäisessä määrin, mutta paikallisesti merkittävästi suojelualueiden luontoa ovat muuttaneet ennen niiden rauhoittamista mm. niittyjen ja peltojen raivaus, ojitus, viljely ja laidunnus. Maisemallisista tai lajistollisista syistä osaa voidaan hoitaa perinnemaisemina ja -biotooppeina (ks. luku 4.4). Muiden kohteiden annetaan yleensä kasvaa umpeen. Jos kyse on entisestä lehdestä, voi lehdon ennallistaminen tulla kyseeseen. Tällaisesta ei ole juuri kokemuksia, joten lehdon ennallistamiskokeiluun on aina liitettävä tutkimus- ja seurantahanke.

Suojelualueilla on myös järviä ja lampia, joita on laskettu maatalousmaan lisäämiseksi tai tulvahaittojen vähentämiseksi. Ennallistamisessa tarkoituksena on vedenpinnan nosto aiempaan korkeuteen, minkä jälkeen alue jätetään luonnonvaraiseksi. Esimerkiksi ns. lintuvesillä suojelutavoitteiden toteutuminen voi edellyttää toistuvia muita hoitotoimia (ks. luku 4.5), jolloin kyseessä ei ole enää ennallistaminen.

Suojelualueilla on runsaasti metsäautoteitä ja vastaavia tieuria, joita ei enää tarvita alueiden hoidossa ja käytössä. Kaikki turhat tiet suljetaan liikenteeltä ja niiden annetaan kasvaa umpeen. Taimettumista ja kasvillisuuden ennallistamista voidaan nopeuttaa rikkomalla tienpintaa tai kuorimalla ja kuljettamalla ylimääräinen hiekka- ja sorakerros kokonaan pois (esim. turvemailta). Tien reunaajat tukitaan ja vesien luontaiset valumareitit avataan, mikäli tie on muodostanut esteen.

Entiset laajat sorakuopat maisemoidaan tarvittaessa ja niiden annetaan taimettua ja kasvittua luontaisesti. Pienet ja vanhat, osin tai kokonaan jo kasvillisuuden peittämät ns. kotitarvesorakuopat jätetään sellaisenaan suojelualueille.

Osa ihmisen muuttamista tai aikaansaamista eliöyhteisöistä, maisemista ja rakenteista on säilyttämisen arvoisia joko biologisista tai kulttuurihistoriallisista syistä, eikä tällaisissa kohteissa pyritä saavuttamaan luonnontilaa. Niille tehtävän suunnitelman mukaisesti niitä joko hoidetaan edelleen tai ne jätetään sellaisinaan kehittymään luonnonvaraisesti (ks. luku 4.4).

Kaikessa ennallistamisessa on syytä noudattaa varovaisuusperiaatetta. Pitää arvioida ennallistamisen todennäköiset hyödyt ja riskit. Ennallistaminen ei saa vaarantaa nykyisiä suojeluarvoja. Pääperiaate ennallistamisessa on, että toimenpiteisiin ei ryhdytä, mikäli luontainen muutos on oikean suuntainen ja johtaa eliöpopulaatioiden säilymisen kannalta tai maisemallisesti tärkeillä kohteilla riittävän nopeasti lähelle alkuperäisen kaltaista tai siihen verrattavaa luonnon tilaa.

Kun ennallistamiseen ryhdytään, toimenpiteet kohdistetaan sinne, missä luonnonsuojellinen hyöty on suurin ja riskit pienimmät. Luonnonsuojellista hyötyä tarkastellessa tulee ottaa huomioon luonnon monimuotoisuuden mitta-kaavat eikä tarkastella ennallistamistarvetta vain esim. paikallisesta näkökulmasta.

Ennallistamistoimiin ryhtyminen edellyttää aina vahvistettua suunnitelmaa. Pienet kohteet voidaan määrittellä runkosuunnitelmassa. Laajemmat kokonaisuudet tulee suunnitella erikseen. Ennallistamissuunnittelussa suojelualueita on tarkasteltava kokonaisuutena. Näin ennallistamistoimet pystytään kohdistamaan tärkeimpiin kohteisiin. Hyvä perusta suunnittelulle on valuma-alueiden tarkastelu. Näin pystytään tarkastelemaan sekä soiden että niihin liittyvien pienvesien ennallistamista. Myös metsien ja soiden ennallistamista on hyvä suunnitella yhdessä.

Ennallistamistoimet on aina dokumentoitava ja ennallistumisen onnistumista on seurattava. Tarvittaessa ryhdytään täydentäviin tai korjaaviin toimiin. Jos kohteillaan aivan uudenlaisen kohteen, elinympäristön tai tilanteen ennallistamista, josta ei ole tutkimustietoa, on kokeiluun liitettävä kunnollinen tutkimus- ja seurantahanke.

4.2.2 Soiden ennallistaminen

Luonnontilaisella suolla osa kasvillisuudesta ei koskaan hajoa, vaan kertyy turpeeksi. Turpeen muodostumista pitää yllä kostea ilmasto ja korkea vedenpinnan taso. Kaikkein eniten suoluontoa on Suomessa muuttanut soiden metsäojitus. Ojitus alentaa vedenpinnan tasoa ja sen seurauksena turvetta alkaa kasautumisen sijasta hajota eli koko soistumisprosessi muuttuu kuivumis- ja turpeen hajoamisprosessiksi. Vedenpinnan tason lasku muuttaa suoraan tai epäsuorasti myös suokasvillisuuden ja suon eläimistön sekä suomalaisen visuaalisena ja ekologisena kokonaisuutena.

Soiden ennallistamisessa tavoitellaan kokonaisvaltaista maiseman, suokasvillisuuden ja eläimistön palautumista. Hydrologian ennallistaminen ojitusta edeltävään tilaan on suon ennallistumisen perusedellytys. Soiden ennallistamisessa luodaan sellaiset hydrologiset olosuhteet, joissa suon kuivuminen ja turpeen hajoaminen pysähtyy ja vettyminen ja soistuminen alkavat uudelleen. Mikäli ojituksesta on kulunut lyhyehkö aika, pystytään todennäköisesti ennallistamisen avulla luomaan alkuperäinen suotyyppi. Mitä pitempi aika ojituksesta on kulunut, sitä vaikeampaa on ennallistamalla luoda täysin ennen ojitusta vallinnut tilanne. Tällöin hyväksytään ennallistamisen tavoitteeksi ns. uusi luonnontila, joka ei ole kyseisellä paikalla ennen ojitusta vallinnut suotyyppi, vaan jokin muu tunnistettava suotyyppi, jossa soistumisprosessi on lähtenyt uudelleen käyntiin.

Vain harvoin ojitettu suo ennallistuu itsestään siten, että soistumisprosessi lähtisi uudelleen käyntiin. Vaikka suo-ojat umpeutuisivat jonkin verran, ne eivät yleensä pidättelevä keväisiä lumen sulamisvesiä suolla. Lisäksi elpynyt puusto usein haihduttaa niin paljon, että vettymistä ja soistumista ei tapahdu.

Eteläisessä Suomessa ja Suomenselän–Pohjanmaan alueella kaikki luonnonsuojelualueiden suot tulee ennallistaa huolimatta paikoin suuristakin ojituksen aiheuttamista muutoksista. Poikkeus voi olla syntynyt uusi elinympäristö, joka voi olla suojeluarvoiltaan suurempi kuin ennallistamisen lopputuloksena saatava suo. Erityisiä ponnisteluja tulee kohdentaa mm. keidassoiden laiteiden ennallistamiseen.

Muuallakin Suomessa suojelualueiden metsäojitetut suot tulisi pääsääntöisesti ennallistaa. Kiireellisimpiä – ja valitettavasti myös vaikeita – kohteita ovat alunperin runsaspuustoiset suot, kuten korvet, sekä runsasravinteiset suot, lähteiset suot, soiden ja kankaiden vaihettumisvyöhykkeet, aapasoiden valumasuhteita muuttavat ojitusaluet, keidassoiden laitteet, uhanalaisten suolajien elinympäristöt sekä maisemallisesti arvokkaat kohteet. Pienkohteiden ja yksittäisten suokuvioiden lisäksi tulee tarkastella myös alueellisia kokonaisuuksia. Tällöin ennallistamisen kohteina ovat mm. suon ja kivennäismaan metsien muodostaman mosaiikkimaisen maiseman ja ekologisen kokonaisuuden palauttaminen, joka on monin paikoin hävitetty. Aina tulisi mahdollisimman nopeasti ennallistaa sellainen tuore ojitus, jossa puusto ei ole vielä elpynyt. Tällöin ennallistaminen on nopea ja verraten halpa toimenpide.

Soiden ennallistamissuunnittelun lähtökohdan pitäisi olla yhtenäinen kokonainen suoalue. Sen sisällä voi olla useita valuma-alueita, jotka ulottuvat myös kivennäismaiden metsiin. Mahdollisuuksien mukaan tulisi pyrkiä ennallistamaan suon koko valuma-alue ainakin hydrologialtaan. Maanomistusolojen ja suojelualueiden rajausten vuoksi tämä ei ole useinkaan toistaiseksi mahdollista.

Soiden käytännön ennallistaminen edellyttää kunkin suon hydrologisten ja biologisten olosuhteiden tunnistamista oikeiden toimenpiteiden valitsemiseksi. Laajempi suoalue voidaan ennallistaa osissa. Yleensä suo-ojat joko padotaan tai tukitaan vedenpinnan nostamiseksi ennen ojitusta vallinneelle tasolle. Ojituksen jälkeen kasvanut tai elpynyt puusto poistetaan kokonaan tai osaksi. Poistettu

puusto voidaan käyttää suojelualueen tarpeisiin tai myydä. Alunperinkin runsaspuustoisia soita, erityisesti korpia ennallistettaessa koko puusto jätetään paikoilleen. Pienillä suojelualueilla ja suurten suojelualueiden reunoilla toimittaessa on huolehdittava siitä, ettei aiheuteta vettymistä yksityismailla.

Aiheesta tarkemmin:

Metsäojitettujen soiden luonnontilan palauttaminen (sarja A, nro 7)

Metsäojitettujen soiden ennallistamisopas (sarja B, nro 25). Uusittu opas valmistuu vuoden 2000 alkupuolella.

4.2.3 Metsien ennallistaminen

Suojelualueiden metsien ennallistamisen tavoitteena on nopeuttaa talouskäytössä olleiden metsien luonnontilaistumista ja sitä kautta säilyttää alueen erikoistunutta metsälajistoa. Pitkällä aikavälillä ennallistamisen tavoitteena on luoda suojelualueille ekologisesti yhtenäisiä, itsensä ylläpitäviä metsäkokonaisuuksia, joissa metsien luontainen dynamiikka on keskeinen muutostekijä ja joissa erikoistuneiden metsälajien populaatiot säilyvät elinvoimaisina.

Varsinkin Etelä-Suomen suojelualueiden metsät ovat olleet pitkään talouskäytössä ennen niiden rauhoittamista. Suuri osa näistä on nuoria viljelymetsiä tai varttuneita, toistuvasti hoidettuja talousmetsiä, jotka poikkeavat huomattavasti vastaavan sukkessiovaiheen luonnonmetsistä. Lehtipuustoa on niukasti, puuston tilarakenne on tasainen ja kuollutta puuta on vähän. Koko metsämaiseman rakenne on muuttunut.

Aiemmin hoidettujen metsien luonnontilaistuminen on usein hyvin hidasta. Esimerkiksi lahoppuuston muodostuminen voi kestää useita vuosikymmeniä. Tänä aikana lahoppuusta riippuvaiset lajit saattavat hävitä alueelta, koska sopivia elinympäristöjä ei löydy.

Ennallistamisessa pyritään nopeuttamaan metsän luonnontilaistumiskehitystä. Tämä tarkoittaa luonnonmetsille tyypillisten elementtien (esim. järeät lahoppuut) ja rakenteen lisäämistä (esim. puuston kerroksellisuus), mutta myös luonnonmetsässä vallitsevien prosessien (esim. puuston kuoleminen) nopeuttamista.

Metsien ennallistamisessa keskeisiä keinoja ovat:

- nuorissa hoidetuissa viljelymetsissä lehtipuuston taimettuminen käynnistetään tekemällä pieniä aukkoja. Metsistä kehittyä sekametsiä, ja itseharveneminen alkaa aikanaan muovata niiden rakennetta.
- varttuneissa metsissä lahoppuujatkumon muodostuminen käynnistetään erilaisten vaurioittamismenetelmien avulla. Puiden kuollessa metsiin syntyy aukkoja, ja metsä alkaa kehittyä erirakenteiseksi.
- luonnonmetsän sukkessio käynnistetään kulonjäljittelyn avulla. Samalla metsään syntyy palanutta puuainesta.

Kulonjäljittely kohdistetaan talouskäytössä olleisiin metsiin (ks. myös luku 4.1). Tavoitteena on aikaansaada metsäpalon jälkeinen tilanne, jolloin alueelle jää runsaasti eriasteisesti palanutta, kuolevaa ja mahdollisesti myös elävää puustoa. Kulonkiertämiä ei polteta.

Lahoava puuaines on lajiston suojelun kannalta keskeinen tekijä, ja sen lisääminen on ennallistamisen ensisijainen tavoite. Sen vuoksi ennallistamiseen ei ole syytä yhdistää puuston poistoa. Ainoan poikkeuksen tekee kulonjäljittely – jos polton onnistumiseksi täytyy kaataa puuta, saattaa olla perusteltua myydä sitä toimenpiteiden rahoittamiseksi. Tällöin tulee kuitenkin jättää jäljelle vähintään puolet alkuperäisestä puustosta.

Ennallistamisen yhteydessä pyritään vähentämään metsätaloustoimien aikaansaamaa jyrkkää ja sirpaleista kuviorakennetta. Yksittäisten metsäkuvioiden sijasta toimenpiteitä kannattaa suunnitella laajemmalle yhtenäiselle alueelle. Tällä tavoin luodaan luonnontilaistuvia, ekologisesti yhtenäisiä metsäkokonaisuuksia. Kun metsien ennallistaminen yhdistetään soiden ennallistamiseen, palautetaan alueelle metsän ja suon välinen ekologinen ja toiminnallinen yhteys. Samalla käynnistetään myös metsän ja suon välisen reunavyöhykkeen luonnontilaistuminen.

Ennallistaminen kohdistetaan sinne, missä se on alueen suojeluarvon kannalta tärkeintä. Ensi vaiheessa ennallistaminen tulee kohdistaa esimerkiksi arvokkaiden vanhojen metsien ympäristöön. Valtaosa suojelualueiden metsistä jätetään luonnontilaistumaan itseksensä.

Metsien ennallistamisessa noudatetaan varovaisuusperiaatetta. Tutkimustiedon kertyminen on hidasta, ja ennallistamisen aiheuttamat lajistovaikutukset ovat vielä suurelta osin tuntemattomia.

4.3 Vieraat lajit

Jos luonnonsuojelualueelle ihmisen vaikutuksesta leviää tai on levinnyt sille vieras eliölaji, se vähentää alueen luonnontilaisuutta; sitä enemmän, mitä yleisemmäksi se käy ja mitä suurempi vaikutus sillä on eliöyhteisöön. Periaatteessa vieraat lajit olisi pyrittävä poistamaan ainakin luonnontilaisiksi tarkoitetuilta alueilta.

Se, ryhdytäänkö tällaisten lajien hävittämiseen, on kuitenkin ratkaistava kussakin tapauksessa erikseen, ja toimenpiteet on tehtävä suunnitelmallisesti. Asia on yleensä selvä, jos laji on selvästi ”vieras” ja äskettäin tullut, jos sen poistaminen on käytännössä mahdollista ja jos se ei itsestään, ilman toimenpiteitä häviä (esim. istutettu kontortamäntymetsikkö tai pikkujärveen istutettu vieras siikakanta). Lajin poistaminen voi olla perusteltu, jos vieras laji selvästi uhkaa suojelun tarpeessa olevaa kotimaista lajia (esim. kanadanmajava euroopanmajavan alueella).

Sen sijaan tapauksissa, jolloin tulokaslaji on jo peruuttamattomasti vakiintunut suomalaisen luonnon osaksi (esim. piisami, minkki, kanadanmajava, valkohäntäpeura ja useimmat ihmisen seuralaiskasvilajit), ei hävittämiseen ole syytä ryhtyä, ellei laji uhkaa erityisen suojelun tarpeessa olevia lajeja tai eliöyhteisöjä, tai ellei toivoa pysyvistä tai pitkäaikaisista tuloksista ole.

Sellaista tulokaslajia ei pidetä vieraana, joka voi olla leviämässä alueelle luontaisestikin, vaikka ihmisen toiminta nopeuttaa leviämistä (esim. metsäkauris).

4.4 Kulttuuriperäisen luonnon ja kulttuurimaiseman hoito

Luonnonsuojelualueilla on joukko erilaisia ihmisen toiminnan muovaamia perinteisiä ympäristöjä ja pienmaisemia, **perinnemaisemia**, jotka liittyvät mm. maatalouteen, metsätalouteen, luontaiselinkeinoihin tai liikenteeseen. Niillä on kansatieteellistä, elinkeinohistoriallista, rakennussuojelullista ja maisemallista arvoa. Lisäksi perinnemaisemat ja niiden myöhemmät, luonnontilaa kohti muuttumassa olevat kehitysvaiheet lisäävät suojelualan luonnon monimuotoisuutta ja lajistoa. Ne ovat myös monen uhanalaisen lajin elinympäristöjä.

Luonnonsuojelualueiden tehtävänä on säilyttää ja ylläpitää näytteitä myös tällaisista hävinneiden luonnonkäyttömuotojen luomista ympäristötyypeistä lajistoihin, rakennuksiin ja rakenteisiin. Osa luonnonsuojelualueista on perustettu nimenomaan tätä varten.

Luonteensa vuoksi valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tehtävä kulttuurimaiseman suojelussa painottuu erämaiden käytön ja syrjäseutujen historiaan ja ympäristöihin, kuten erä- ja kalatalouden, poronhoidon, erämaatorppien, kaukoniittytalouden, kaskitalouden, tervanpolton ja savottakauden luomiin pienmaisemiin ja rakenteisiin. Tällaisten luonnonympäristönsä erottamattomasti kuuluvien perinnemaisemien säilyttäjinä luonnonsuojelualueilla on keskeinen tehtävä.

Entistämisen ja hoidon piiriin otettavat perinnemaisemakohteet valitaan siten, että niistä muodostuu luonnonsuojelualueverkon puitteissa monipuolinen ja edustava kokonaisuus, joka painottuu edellä esitettyihin pienmaisematyyppisiin. Valinnassa painotetaan erityisesti sellaisia ympäristötyyppejä, joita ei ole mahdollista säilyttää muualla kuin luonnonsuojelualueilla.

Perinnemaisemilla on merkitystä paitsi kansatieteellisinä, rakennushistoriallisina ja maisemallisina suojelukohteina, myös monien uhanalaisten ja harvinaisten eliölajien ja kasviyhdykskuntien suojelukohteina (hakamaat, metsälaitumet, erityyppiset niityt, kedot, ahot, kaskimetsät, lehdesniityt, laidunrannat ja vanhakantaiset peltotilkut). Lisäksi tällaiset kohteet ovat kiinnostavia nähtävyyksiä ja opetuskohteita, ja niiden avulla voidaan tutkia ja ylläpitää perinteisiä työtapoja ja taitoja. Kansallispuistojen nähtävyyksiluonteen mukaisesti niissä olevat kulttuurimaisemat sopivat erityisen hyvin entistettäväksi perinnemaisemiksi.

Perinnemaisemiksi valittujen kulttuuriperäisten alueiden ja kohteiden hoidon yleistavoitteena on entistää, ylläpitää ja hoitaa niitä mahdollisimman alkuperäisin menetelmin osana kansallista kulttuuriperintöä sekä suojelualueen luontoa rikastuttavina ja nähtävyyksiä monipuolistavina kohteina. Hoitomenetelmät määräytyvät tämän mukaisesti. Oleellista on hoidon pitkäjänteisyys ja jatkuvuus sekä töiden kunnollinen suunnittelu ja dokumentointi. Mikäli määrätietoista hoitoa ei kyetä järjestämään, on parempi jättää kohde kasvamaan luonnonvaraisena umpeen tai päättää hoitaa sitä yksinkertaisemmin yrittämättä entistää sitä täydellisesti. Tällaiset hoito- ja käyttösuunnitelmassa määriteltävät **luonnonhoitoalueet** käsittävät tavallisesti vain pienen osan suojelualueen pinta-alasta. Ne on pidettävä selvästi erillään luonnonvaraisena säilytettävästä alueesta, toimenpiteet on tehtävä pitkäjänteisen suunnitelman mukaan ja toimenpiteistä on pidettävä tarkkaa kirjaa. Luonnon hoidon perustaksi tarvitaan myös runsaasti tutkimusta ja menetelmien kehittämistyötä.

Perinnemaiseman hoidon menetelmiä ovat mm raivaus, niitto, viljely, laiduntaminen ja kaskeaminen. Perinteisellä tekniikalla tehtävät työt voivat palvella samalla kävijöitä työnäytöksinä; niitä voidaan tehdä myös talkoo- ja muiden yleisötapahtumien muodossa. Jos perinteisiä työtapoja ei voi käyttää, on uudenaikaisemmat menetelmät valittava siten, että biologinen lopputulos on sama.

Joitakin suojelualueita on hoidettu vanhastaan puistomaisina nähtävyyks- ja virkistyskohteina, päämääränä maisemallinen komeus, puuston järeys ja kasvillisuuden pienipiirteisyys (esim. Vehoniemenharju ja Langinkoski). Tällaista hoitoa jatketaan, jos se on edelleen tarkoituksenmukaista. Suosituilla näköalapaikoilla voi poikkeustapauksissa tulla kysymykseen näköalan parantaminen poistamalla näköesteinä olevia yksittäisiä puita. Yhtenäisiä sektoriaukkoja ei tehdä.

Alueelta hävinneitä viljelykasveja ja kulttuurin seuralaislajeja voidaan palauttaa, ja perinnemaisemaa rekonstruoidaessa sinne voidaan kotiuttaa myös sellaisia alueen luonteeseen sopivia lajeja, joita ei varmuudella tiedetä aikaisemmin kohteessa olleen. Jotkin ihmisen seuralaisina jo kauan sitten levinneet tai jopa tarkoituksella levitetyt kasvilajit (esim. karhunlaukka, metsäomenapuu ja pähkinäpensas) voivat olla erityisen suojelunkin tarpeessa. Perinnemaisemiksi entistettäviä pientiloja voidaan käyttää myös vanhojen viljelykasvilajikkeiden ja kotieläinrotujen geenipankkeina.

Perinnemaisemien ylläpito ja hoito merkitsevät usein suuria muutoksia niiden eliöyhteisöissä. Kohteet on ennen toimenpiteitä inventoitava tarkoin, jottei vahingossa aiheutettaisi luonnonsuojelullisia menetyksiä. Hoitoon kuuluvat oleellisenä osana myös monipuoliset tutkimukset, toimenpiteiden tarkka kirjaaminen ja kohteiden seuranta.

4.5 Lajien suojelu ja hoito

Luontoon kohdistuvien hoitotoimenpiteiden avulla on mahdollista ylläpitää keinotekoisesti suojelun tarpeessa olevien lajien tarvitsemia ympäristöjä sekä lisätä alueen luonnon monimuotoisuutta ja lajistoa. Tällainen tietyn lajiston tai eliöyhteisön ylläpitämiseen tähtäävä luonnon hoito tulee luonnonsuojelualueilla kysymykseen erikoistapauksissa ja yleensä pienillä aloilla.

Hoito voi olla määräjain toistuvaa tai jatkuvaa, esimerkiksi raivausta, niittoa tai laiduntamista (lehtokasvillisuutta varjostavien kuusten poisto, niityn estäminen pensoittumasta, aukkopaiikkojen raivaaminen lintujärven vesikasvillisuuteen jne.). Tällaisissa tapauksissa on huolehdittava riittävien vertailualueiden jättämisestä kehittymään luonnonvaraisina.

Luonnonsuojelualan hoidossa otetaan erityisesti huomioon **uhanalaiset ja erityisesti suojeltaviksi säädetty lajit (LsA 21 ja 22 §)**. Näiden lisäksi erityistä huomiota täytyy kiinnittää:

- suojelualan ulkopuolella harvinaisiin lajeihin; näiden säilyttämisessä suojelualan merkitys on poikkeuksellisen suuri;
- helposti häiriintyviin tai keräilyvaarassa oleviin lajeihin;
- muista suojelun kannalta merkittävistä lajeista etenkin sellaisiin, jotka ovat vaarassa hävitä suojelualueelta tai joiden kanta suojelualueilla on pieni.

Lajiston suojelun tavoitteena on, että mikään tällainen laji ei häviä luonnonsuojelualueelta, jos sen säilymiseen on realistiset ekologiset edellytykset. Suojelualan koko nykyisen lajiston säilyttämisen ei sen sijaan tarvitse aina olla tavoitteena, koska sukkession seurauksena tapahtuvasta suojelun kannalta merkityksettömien (suojelualan ulkopuolella runsaiden) lajien häviämisestä ei ole yleensä haittaa.

Edellä kuvatun erityislajin ollessa häviämisaarassa ryhdytään toimiin lajin tai sen esiintymän suojelemiseksi. Erityislajin suojelu edellyttää, paitsi sen esiintymien, myös sen elinvaatimusten ja hoitomenetelmien tuntemista. Monista erityislajeista tiedot ovat toistaiseksi hyvin puutteellisia ja myös vaikeasti hankittavissa.

Poikkeuksellisesti luonnonsuojelualueelle voidaan kotiuttaa sellainen uhanalainen laji, jonka ei tiedetä siellä esiintyneen, mutta jonka säilymiseen suojeluan tarjoaa ainoan tai vaikeasti korvattavan ympäristön. Uhanalaisen lajin siirtoon ryhdytään, jos siirrolla on suojelubiologinen peruste, esim. lajin vaatiman habitatin häviämishuoka tai geenipooliin säilyttäminen. Ennen siirtoa arvioidaan näiden seikkojen lisäksi myös toimen vaikutus siirron lähtöalueella ja kohdealueella, kohdealueen sopivuus lajille sekä siirron tuloksena syntyvän tai vahvistuvan uuden populaation vaatimat hoito- ja seurantatoimet kohdealueella.

Suojelun ja hoidon muotoina tulevat kysymykseen mm. kilpailevan lajiston poisto, maaperän siemenvaraston mobilisointi, lisääminen siementen tai pistokkaiden avulla, siirto-, palautus- ja täydennysistutus, tekopesien rakentaminen, talviruokinta, kalastusrajoitukset, rauhoittaminen metsästykseltä, liikkumisrajoitukset, esiintymien salaaminen ja pesäpaikkojen valvonta. Keinoruokinta – esim. haaskojen pito ja lintujen talviruokinta – sallitaan vain luonnonsuojelullisin, luontovalistuksellisin tai tutkimuksellisin perustein. Koska luonnonsuojelualueella on tavoitteena erityislajien suojelun ohella mahdollisimman paljon luonnontilaista vastaava eliöyhteisö, tulee toimenpiteet sivuvaikutuksineen suhteuttaa näihin kumpaankin tavoitteeseen (esim. kotkan haaskaruokinnan vaikutus muuhun lajistoon).

Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja -sarjassa on aiheeseen liittyviä julkaisuja seuraavasti:

Lintuvesien kunnostus ja hoito (sarja A, nro 45)

Lehtojen hoito-opas (sarja B, nro 26)

5 RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SUOJELU JA HOITO

Suurin osa luonnonsuojelualueiden vanhoista rakenteista on yksittäisiä rakennuksia tai rakennusryhmiä taikka erillisiä latoja, aitoja tai muita rakenteita. Tavallisesti ne liittyvät keskeisinä tekijöinä ympäröivään pieneen viljelymaisemaan tai niittyaukeaan, kausiasuinkenttään, kalastustukikohtaan, erotuspaikkaan tai muuhun pienmaisemaan. Suojeltavassa perinnemaisemakohteessa entistetään ja ylläpidetään myös rakennukset ja rakenteet alkuperäisinä tai huolellisesti alkuperäisenlaisiksi kunnostettuina. Suunnitelmat laaditaan yhteistyössä museoviranomaisten kanssa.

Perinnemaisemiin kuuluvat rakennukset palvelevat nähtävyyksinä. Ne voivat entistettyinä olla joko opastukseen, kävijöiden huoltoon tai kohteen hoitoon liittyvässä taikka poikkeustapauksessa muussa suojelualueen hallintoon liittyvässä käytössä. Edellytyksenä on, ettei uuden käytön vuoksi vahingoiteta suojeltavien rakennusten luonnetta ja niihin liittyviä arvoja.

Uudisrakennukset ja -rakenteet, joita tarvitaan alueen huoltoon, opastukseen ja retkeilypalveluihin, suunnitellaan ja sijoitetaan siten, että ne eivät häiritse suojeltavia perinnemaisemakokonaisuuksia.

Mikäli rakennus puretaan ja hävitetään suojelualueelta, siitä jätetään perustukset tai muu sopiva muisto todisteeksi maankäytön vaiheista. Jos raunioitunutta, mutta historiallisesti merkittävää vanhaa rakennusta ei kunnosteta, se voidaan purkamisen sijasta myös jättää maatumään rauniona ja tarvittaessa suojata.

Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja -sarjassa on ilmestynyt julkaisu ”Kämpiltä kelokyliin – Metsähallituksen suojellut rakennukset” (sarja A, nro 44).

6 KIINTEIDEN MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITO

Luonnonsuojelualueilla on sekä esihistoriallisen että historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Paitsi että niitä koskevat luonnonsuojelualan rauhoitusmääräykset, ne ovat rauhoitettuja myös muinaismuistolain (295/63) nojalla. Näitä kohteita valvoo museovirasto, ja kohteiden merkitseminen ja hoito suunnitellaan yhdessä sen kanssa.

Luonnonsuojelualueiden kiinteät muinaisjäännökset ovat ensi sijassa suojelukohteita, ja niihin kajoaminen – myös tutkimusmielessä – tulee kysymykseen vain erittäin painavasta syystä. Kajoamisluvan voi myöntää vain museovirasto.

Osa muinaisjäännöksistä sopii nähtävyyshankkeiksi, mikäli niiden säilyminen voidaan turvata nähtävyyshankkeesta huolimatta (pyyntihaudat, seidat, jätelintarhat, kalliokaiverrukset ja -maalaukset jne.). Ne voidaan varustaa opastein; tarvittaessa ne suojataan ja kohdetta vahingoittavaa tai sen näkymistä estävää kasvillisuutta poistetaan.

Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja -sarjassa on julkaistu ”Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas” (sarja B, nro 2).

7 OPASTUS JA OPETUSKÄYTTÖ

Luonnonsuojelualueet ovat arvokasta kansallista pääomaa samaan tapaan kuin museot, arkistot ja kirjastot. Niiden avulla jokaisella halukkaalla on oltava mahdollisuus nähdä ja kokea alkuperäistä suomalaista luontoa. Niitä käytetään myös luonnon ehdoilla tapahtuvaan opetukseen ja ympäristökasvatukseen.

Suuri kävijämäärä ei ole itsetarkoitus. Opastusta ja opetuskäyttöä järjestettäessä verrataan toiminnasta saatavia luonnonsuojelullisia hyötyjä ja kävijöistä koituvia haittoja alueen luonnolle ja ympäristölle, ja pyritään luonnon ja ympäristön kannalta parhaaseen kokonaistulokseen.

Luonnonsuojelualueiden opastustoiminnalla on kolme tehtävää:

- a) Antaa tietoja alueella voimassa olevista rauhoitusmääräyksistä, ohjata kävijöiden käyttäytymistä sekä tiedottaa alueella ja sen lähiympäristössä tarjolla olevista nähtävyyksistä ja kävijöiden tarvitsemista palveluista.
- b) Kertoa yleisesti luonnonsuojelualueista ja niiden tarkoituksesta, luonnonsuojelusta ja ympäristöasioista.
- c) Välittää alueesta ja sen luonnosta sellaista tietoa, joka lisää yleistä luonnontuntemusta sekä palvelee opetusta ja ympäristökasvatusta.

Eri luonnonsuojelualueiden opastusvarustus ja opetuskäyttö kehitetään eri tasoisiksi alueiden luonteen, sijainnin ja suojelun asettamien rajoitusten mukaisesti. Pääasiallisia opastustoiminnan kehittämiskohteita ovat kansallispuistot. Muita opastuksen ja opetuskäytön kohteita ovat taajamien läheiset ja muut helposti

saavutettavat alueet (esim. Laajalahti) sekä sellaisia luontotyyppisiä edustavat luonnonsuojelualueet, joita ei ole kansallispuistoissa (esim. Laajoen suisto ja Kevon luonnonpuisto).

Suojelualueiden tulee muodostaa opetuksellinen kokonaisuus. Eri alueet ja niille valittujen teemojen mukainen opastus täydentävät toisiaan siten, että kutakin luonnon keskeistä elementtiä esitellään siihen erikoistuneilla suojelualueilla ja kaikki Suomen luonnon tärkeät elementit tulevat opastuksen piiriin suojelualueverkon puitteissa.

Paikalliseen opetuskäyttöön sopivista suojelualueista tulee olla saatavilla koulu- ja muun opetuksen tarvitsemää yleistietoa ja -aineistoa. Kaikilla luonnonsuojelualueilla annetaan tietoja alueen rajoista ja rauhoitusmääräyksistä.

Kansallispuistoissa ja sellaisilla muilla luonnonsuojelualueilla, jotka valitaan aktiivisiksi opastuskohteiksi, otetaan toiminnassa erityisesti huomioon opetuksen tarpeet sekä lapset ja vammaiset. Osaa näistä alueista kehitetään luontoleirien, luonto- ja leirikoulujen sekä opintoretkien kohteina. Luonnonsuojelualueet toimivat opetuslaitosten tukena tarjoamalla ympäristön ja perusaineistoa maastossa tapahtuvaan havaintojen tekoon, luontokokemuksiin ja elämyksiin.

Koska opastus, ympäristökasvatus ja opetus ovat suojelualueiden keskeisiä tehtäviä, suojelualueille pääsy ja Metsähallituksen järjestämä yleinen neuvonta, opastus ja tiedotus ovat maksuttomia, milloin siitä aiheutuu vain vähäisiä kustannuksia (asetus Metsähallituksesta, 9 §). Sen sijaan Metsähallitukselta erikseen tilatuista opastustoiminnan tuotteista ja palveluista voidaan periä maksu. Samoin voivat sopimusvaraisesti toimivat matkailuyrittäjät järjestää maksullisia opastuspalveluja.

Opastuksen, ympäristökasvatuksen ja opetuksen varustusta ja keinoja luonnonsuojelualueilla ovat

- a) **luontorakenteet maastossa:** rajamerkit ja -taulut, viitat, kohdeopasteet, opastustaulut, näyttelykatokset, luontopolut ja -tornit
- b) **opastusrakennukset:** luontokeskukset neuvonta-, näyttely-, auditorio- ja opiskelutiloineen, luontotuvat ja muiden rakennusten yhteyteen sijoitetut opastustilat. Nämä sijaitsevat usein suojelualueen ulkopuolella.
- c) **opastoiminta:** päivystävä opas, ryhmien opastus, opastetut retket, esitelmät, esittelyt
- d) **näyttelytoiminta:** pysyvä taulu- ja näyttelyaineisto sekä vaihtuvat näyttelyt luontokeskuksissa ja opastuspaikoissa
- e) **painotuotteet:** ilmaisesitteet sekä myytävät julkaisut, monisteet, julisteet, kortit ja merkit, jotka esittelevät koko suojelualueverkkoa, tiettyä suojelualuetta tai jotakin aihepiiriä
- f) **dia-, video- ja multivisio- sekä tietokoneohjelmat**
- g) **opetusaineisto ja -varustus:** suojelualueeseen liittyvä oppimateriaali, tehtävämonisteet, opintokokoelmat, opetus- ja havainnointivälineet

- h) **opetusalueet** eli luonnonsuojelun alueen sisältä maasto-opetukseen varatut ja varustetut alueet
- i) **valistus ja tiedotus** suojelun alueen ulkopuolella: tiedotteet, esitelmät, www-sivut, aineiston ja kirjoitusten toimittaminen tiedotusvälineille ja kirjoihin, osallistuminen näyttelyihin ja messuille jne.

Opastus painottuu toimintaan, jolla innostetaan luonnossa tapahtuvaan havainnointiin; myös sisätiloihin järjestettävä aineisto ja ohjelma palvelevat samaa päämäärää.

Opastukseen liittyviä asioita on yksityiskohtaisemmin käsitelty Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja -sarjassa ilmestyneissä julkaisuissa ”Oppimaan luonnonsuojelun alueille” (sarja B, nro 30) ja ”Luonto-oppaan opas” (sarja B, nro 35) sekä Metsähallituksen asiakaspalveluketjun työkirjassa ”Vaikuttavuutta kustannustehokkaasti”.

8 VIRKISTYS- JA RETKEILYKÄYTTÖ

Luonnonsuojelun alueet, erityisesti kansallispuistot, palvelevat myös virkistystä tarjoamalla mahdollisuuksia luonnossa liikkumiseen, retkeilyyn, nähtävyyksien katseluun, luonnon tarkkailuun ja luontoelämyksiin.

Virkistyskäytön on kuitenkin tapahduttava suojelun sallimissa rajoissa. Kullekin luonnonsuojelun alueelle on pyrittävä hoito- ja käyttösuunnitelmassa määrittelemään suositeltavan virkistyskäytön tai kävijämäärän enimmäisrajat.

Varsinaista intensiivistä ulkoilua ja muuta virkistystoimintaa varten on Metsähallituksen hallinnassa oleville alueille perustettu valtioneuvoston päätöksellä ulkoilulain mukaisia valtion retkeilyalueita ja Metsähallituksen omalla päätöksellä virkistysmetsiä. Lisäksi on kunnilla ja yksityisillä tahoilla ulkoilun alueita sekä urheilun- ja matkailukeskuksia. Luonnonsuojelun alueiden käyttöä kaupalliseen matkailutoimintaan käsitellään luvussa 10.6.

8.1 Virkistystavat

Sellaiset virkistystavat (esimerkiksi laskettelu, kilpaurheilu ja maastoajoneuvo-liikenne), jotka aiheuttavat uhkaa luonnonarvoille tai häiriötä alueen eläimistöille tai toisille käyttäjille, joita voidaan harjoittaa muualla ja joiden lähtökohtana ei ole nimenomaan suojelun alueeseen ja sen luontoon tutustumisen halu, on ohjattava luonnonsuojelun alueiden ulkopuolelle (ks. myös luku 10.5). Luonnonsuojelun alueilla voivat kyseeseen tulla luonnon ehdoilla järjestettävät pienimuotoiset tapahtumat (esim. ohjatut kuntoretket, suunnistus), jotka eivät edellytä moottorikäyttöisiä maastoajoneuvoja eivätkä erityisrakenteita tai -järjestelyjä itse suojelun alueella.

Tästä periaatteesta on suojelualan perustamisen yhteydessä säädetty joitakin poikkeuksia joko paikallisten asukkaiden hyväksi (kalastus ja metsästys pohjois-suomalaisilla suojelualueilla) tai suojelualan pientä osaa koskevana (mm. urheilukalastus Salamajärven ja Seitsemisen kansallispuistoissa).

Pohjois-Suomen soidensuojelualueilla, joiden rauhoitusmääräykset ovat muita luonnonsuojelualueita lievempiä, voi tulla kysymykseen laajempi virkistyskäyttö (metsästys, kalastus), mikäli siitä ei koidu pysyviä muutoksia alueen luonnolle eikä suoeliöstö kärsi siitä. Samoja periaatteita voidaan noudattaa myös vanhan metsän suojelemiseksi perustetuilla suojelualueilla.

Ulkoiluun liittyvä marjastus ja sienestys sekä monilla alueilla myös onkiminen ja pilkkiminen muuttavat luontoa niin vähän, että ne voidaan sallia siellä missä retkeilykin (ks. myös luku 10). Sama koskee myös viehekalastusta yhdellä vavalla ja vieheellä. Voimassa olevassa luonnonsuojelulaissa onkiminen ja pilkkiminen on rinnastettu marjastukseen ja sienestykseen. Tämän lain nojalla perustettavilla suojelualueilla kaikki edellä mainitut toiminnot tulevat olemaan sallittuja liikkumisrajoitusten alaisten alueiden ulkopuolella.

Virkistystapoina tulevat ensisijaisesti kysymykseen sellaiset kevyet ulkoilu- ja retkeilymuodot, jotka eivät oleellisesti muuta luonnontilaa tai edellytä teitä, leiveitä uria taikka muita luontoa pysyvästi muuttavia palvelurakenteita. Retkeilyyn pyöräillen, ratsastaen ja porolla tai koiravaljakolla ajaen on suhtauduttava harkiten. Mikäli näitä retkeilymuotoja sallitaan, ne ohjataan omille reiteilleen niin, että alueen muulle käytölle ei koidu häiriötä tai polkujen kulumista. Suojelualueilla ei suosita urheilunomaisia liikuntamuotoja, jotka eivät liity suojelualan tarkoitukseen ja joita voidaan harrastaa yhtä hyvin alueen ulkopuolellakin.

Luonnonsuojelualueilla suosittavia virkistystapoja ovat

- a) **päiväretket** jalkaisin, hiihtäen, soutaen tai meloen useimmilla alueilla
- b) **telttaretkeily** tai **veneily**, joka tukeutuu huollettuihin telttailualueisiin tai luonnonsatamiin; tällaiseen järjestetään mahdollisuus kansallispuistoissa ja eräillä muilla suurilla luonnonsuojelualueilla
- c) **eräretkeily** jalkaisin tai hiihtäen sekä siihen liittyvä omatoiminen leirytyminen Pohjois-Suomen suurimpien kansallispuistojen ja soidensuojelualueiden huoltamattomissa erämaisissä osissa
- d) opastetut retket ja vaellukset ryhmille
- e) luonto- ja vaellusleirit suurilla alueilla.

Luonnonsuojelualueiden virkistyspalvelut on tarkoitettu tasavertaisesti kaikille. Näin ollen esimerkiksi yksityiset lomamajat eivät tule kysymykseen. Alueilla ennestään olevat yksityiset mökit hankitaan vähitellen valtiolle, eikä vanhoja maanvuokrasopimuksia uusita.

8.2 Palveluvarustus

Luonnonsuojelualueiden käytössä suositaan luonnonläheisiä retkeilymuotoja, kuten patikointia, hiihtämistä, soutu- tai melontaretkeilyä ja telttaretkeilyä. Sikäli kuin sisämajoitusmahdollisuuksia tarjotaan, ne pidetään tasoltaan vaatimattomina kämppämajoituksina. Pienillä suojelualueilla ei sisämajoitusta yleensä tarjota.

Suosittavia ulkoilu- ja retkeilymuotoja sekä opastus- ja opetuskäyttöä varten ja tällaisen käytön ohjaamiseksi suojelualueilla ylläpidetään polkuja, levähdyspaikkoja, rantautumispaikkoja, luonnonsatamia, telttailualueita ja paikoitusalueita. Suurimmilla ja vilkkaimmilla alueilla ylläpidetään myös ryhmille tarkoitettuja leiripaikkoja ja luonnonharrastuskäyttöä varten vuokrattavia kämppiä sekä retkeilijöille tarkoitettuja autiotupia ja varaustupia. Uusia sisämajoitustiloja rakennetaan alueiden sisälle vain poikkeustapauksissa.

Uusia teitä luonnonsuojelualueille voidaan rakentaa vain opastus- ja huoltotoiminnan tarpeisiin. Yleensä tarve voidaan tyydyttää olemassa olevien teiden tunnumassa tehtävillä opastuspaikka- ja paikoitusjärjestelyillä. Tarpeettomiksi jääneet metsäautotiet poistetaan käytöstä ennallistamalla tai ainakin katkaisemalla ne pysyvästi.

Polut rakennetaan käytön vilkkauksen mukaan sen tasoisiksi, että kulkijat pysyvät poluilla eikä kuluminen leviä ympäristöön. Pehmeiköille ja kulutukselle erittäin alttiille kohdille rakennetaan pitkokset tai portaat. Latureittejä voidaan raivata vain perinteistä hiihtoa varten. Joillekin suojelualueille on raivattu luiseteluhiihtoreittejä ennen alueen perustamista. Mikäli ne eivät haittaa merkittävästi suojelutavoitteiden saavuttamista, niiden käyttö voi jatkua entisellään. Kovassa käytössä olevat alueet, kuten opastuspaikkojen, telttailualueiden ja polkujen ympäristöt, saattavat kuluu liikaa. Tällaisia kohteita hoidetaan, esimerkiksi parantamalla niiden kulutuskestävyyttä kasvittamalla taikka estämällä kulutus ja antamalla kohteen kasvittua. Istutuksiin ei kuitenkaan käytetä alueelle vieraita kasvilajeja. Mikäli käytöstä ja kulutuksesta koituvat haitat ja haitta-alue kasvavat suuriksi, varaudutaan käytön rajoittamiseen.

Eräissä kansallispuistoissa on kävijöille tarkoitettu leirintäalue. Sen sijaan hotellit ja muut korkeampitasoiset matkailupalvelut sekä yleensä myös leirintä- ja matkailuvaunualueet sijoitetaan suojelualan ulkopuolelle. Poikkeustapauksissa voidaan järjestää matkailuvaunuille vaatimaton paikoitusmahdollisuus. Pääsääntö on, että suojelualueelle tulee vain sellaisia matkailupalveluja, jotka on tarkoitettu helpottamaan alueen luontoon tutustumista ja opastusta.

Kaikki palvelurakenteet ja palvelut sijoitetaan keskitetysti ja vyöhykkeittäisesti siten, että alueet joille ihmisiä ohjataan, jäävät alaltaan pieniksi, sijaitsevat suojelualan reunaosissa tai ulkopuolella eivätkä häiritse alueen luonnon arvokkaimpia osia. Vyöhykeperiaatteen avulla pyritään toisaalta riittävän suurten häiriöttömien alueiden muodostamiseen ja käytön tuomien ongelmien minimoimiseen sekä toisaalta tarjoamaan luonnosta kiinnostuneille käyttäjäryhmille mahdollisuus alueeseen tutustumiseen ja korkeatasoisten luontoelämysten kokemu-

seen (reppuretkelijät, päiväkäyntimatkailijat, perheet, ryhminä liikkuvat, opintoryhmät, lapset, vammaiset).

Uudisrakenteissa noudatetaan Metsähallituksen luontorakentamisen periaatteita, mikä tarkoittaa yhtenäistä rakentamistyyliä ainakin saman suojelualueen sisällä. Alueittain tyyliä voi olla paikallisia piirteitä, mutta turhaa romantisoitua vältetään. Uudisrakennusten pihapiireihin ei istuteta alueelle vieraita koriste- tai muita kasvilajeja.

Eri luonnonsuojelualueet kehitetään luonteensa mukaisesti varustukseltaan eri tasoisiksi. Vähimmäis- ja enimmäistavoitetasot vahvistetaan hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Useimmille soidensuojelualueille ja pienille luonnonsuojelualueille ei rakenneta mitään palveluvarustusta.

Metsähallituksen työntekijöiden tehtäviin kuuluvat suojelualueilla erilaiset rakentamis-, huolto- ja valvontatyöt. Tätä toimintaa varten joudutaan rakentamaan työmaamajoitustiloja, huoltotukikohtia ja valvontatupia. Kaikessa tässä toiminnassa on otettava korostetusti huomioon sekä luonnonsuojelutavoitteet että jätehuollon periaatteet, mm. siten, että rakentamista suojelualueen sisälle, varsinkin sen arvokkaimpiin osiin vältetään.

Luontorakentamisen periaatteet siihen liittyvine rakennepiirustuskokoelmineen on esitetty Metsähallituksen ympäristökäsikirjassa.

9 TUTKIMUS

Luonnonsuojelualueet ovat tärkeitä tutkimuskohteita, ja niiden merkitys tutkimukselle kasvaa ympäristömuutosten nopeutuessa. Luonnonsuojelualueet ovat lähes ainoita alueita, joilla on mahdollista tutkia luonnontilaisten ekosysteemien rakennetta ja toimintaa. Koska suojelualueet ovat pysyviä, niillä on myös mahdollista luonnon kehityksen ja ympäristömuutosten pitkäaikainen seuranta ja vertailu.

Aihetta käsitellään perusteellisemmin Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja -sarjassa ilmestyneessä julkaisussa "Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tutkimus" (sarja B, nro 19).

Suojelualueilla tehtävä tutkimus voidaan jakaa kahteen ryhmään:

- a) **Suojelualueen hoidon tarvitsema tutkimus**, mm. perusselvitykset, hoitomenetelmien kehittäminen ja seuranta
- b) **Tutkimus, joka tarvitsee luonnonsuojelualueen tutkimusalueekseen** ja jolle suojelualue tarjoaa paikan, perustiedot ja käytännön edellytykset.

Metsähallitus pitää aktiivisesti yhteyttä alan tutkimuslaitoksiin, koska alueet ovat tutkimukselle tärkeitä. Alueiden hoidossa tarvittavia perusselvityksiä ja tutkimuksia se tekee ja teettää myös itse.

9.1 Perusselvitykset

Kaikkien luonnonsuojelualueiden luonnosta (mm. geologiasta, geomorfologiasta, kasvillisuudesta, kasvistosta ja eläimistöstä) sekä maankäytön historiasta, kulttuurimuistomerkeistä ja perinteestä hankitaan mahdollisimman tarkat perustiedot ja kohteet kartoitetaan. Tietoja käytetään sekä alueen luonnon ja kulttuurimuistomerkkien suojeluun että yleisölle suunnattuun opastukseen ja opetusaineistoon. Lisäksi perusselvitykset antavat pohja-aineiston alueella suoritettavalle muulle tutkimukselle ja ohjaavat sitä suojelun kannalta oikeaan suuntaan.

Perusselvitysten tekeminen vaatii runsaasti aikaa ja voimavaroja. Suojelualan hoito- ja käyttösuunnitelman laadintavaiheessa on oltava selvillä vähintään alueen kasvillisuuden ja linnuston suojelun kannalta arvokkaimmat kohteet sekä uhanalaisten lajien mahdolliset elinympäristöt. Alueen luonteesta riippuen voidaan tarvita tarkempia tietoja esimerkiksi erityisbiotoopeista ja -lajeista, historiasta ja entisestä maankäytöstä. Tarkempia selvityksiä tarvitaan erityissuunnitelmien laatimisen pohjaksi. Joka tapauksessa on huolehdittava siitä, ettei suojelualan käytöstä pääse syntymään luonnolle peruuttamattomia vahinkoja perusselvitysten puutteellisuuden vuoksi.

Metsähallitus tekee tai teettää tarvittavat perusselvitykset ja ylläpitää niistä arkistoa ja tarpeellisia tiedostoja.

9.2 Hoidon edellyttämä tutkimus

Perusselvitysten lisäksi luonnonsuojelualueiden ja niillä esiintyvän lajiston suojelun ja hoidon perustaksi tarvitaan tutkimusta mm. seuraavista aihepiireistä:

- alueiden ekologisen elinvoiman turvaaminen (alueiden rajojen tarkoituksenmukaisuus, pienten populaatioiden häviämistä vaara, alueiden tarvittava koko, määrä ja tiheys, suojavyöhykkeet)
- luonnontilan palauttaminen ja ylläpitäminen
- erityistoimia vaativa lajisto ja niiden ekologia (eläinlajien häiriöalttius, suksessiovaiheisiin sitoutunut lajisto, uhanalaiset ja harvinaiset lajit)
- erikoisbiotooppien ja erityislajien esiintymien hoitomenetelmät
- perinnemaisemien ja kulttuuribiotooppien hoitomenetelmät (restaurointi, viljely- ja maankäyttömenetelmät, niitty-, laidun- ja kaskibiotoopit ja niiden myöhemmät kehitysvaiheet, vanhat viljelykasvit, maataisrodut ja -lajikkeet, kulttuurin seuralaislajisto, maisemanhoito)
- kävijöihin kohdistuva tutkimus (kävijöiden määrä, tottumukset ja odotukset, opastuksen vaikuttavuus, matkailumerkitys). Aiheesta on ilmestynyt ”Kävijälaskentaopas” (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B, nro 45).
- suojelualan käytöstä johtuvat muutokset (kuluminen, jätteet ja roskaantuminen, häirintä, porojen laidunnus, kalastus, metsästys)

Metsähallitus tukee mahdollisuuksiensa mukaan tutkimusta edellä mainituista aiheista, osallistuu sellaisiin menetelmätutkimuksiin, jotka palvelevat suorana-

sesti suojelualueiden hoitoa, ja teettää sellaiset selvitykset, jotka tarvitaan hoitosuunnitelmien pohjaksi.

Sellaiset menetelmätutkimukset ja kokeilut, jotka saattavat aiheuttaa haitallisia tai ennalta arvaamattomia muutoksia luonnossa, on tehtävä suojelualueiden ulkopuolella.

9.3 Seuranta

Suojelualueiden perusselvitykset tehdään sellaisilla toistamiskelpoisilla menetelmillä, että luonnon muutoksia pitkällä aikavälillä ja suojelutoimien vaikutusta voidaan seurata. Muutostilassa ja hoidon kohteina oleville arvokkaille biotoopeille perustetaan seuranta varten tarpeelliset näytealat. Uhanalaisten ja muiden erityissuojelua tarvitsevien lajien tai niiden indikaattorilajien esiintymien kehitystä seurataan jatkuvasti. Tästä, lähinnä alueen suojelua ja hoitoa pitkällä aikavälillä palvelevasta seurannasta, vastaa Metsähallitus.

EU:n luontodirektiivi velvoittaa jäsenvaltioita seuraamaan direktiivin liitteissä lueteltujen luontotyyppien ja lajien suojelun tasoa ja raportoimaan tästä joka kuudes vuosi komissiolle (Natura 2000 -seuranta). Luonnonsuojeluasetuksen mukaan ympäristöministeriön on järjestettävä luonnonvaraisten eliölajien ja luontotyyppien seuranta siten, että sen pohjalta on arvioitavissa eliölajien ja luontotyyppien suojelutaso. Kohteena voivat olla luontodirektiivin luontotyypit, lajit ja kokonaiset Natura-alueet. Käytännössä Suomen ympäristökeskus vastaa Natura 2000 -seurannan suunnittelusta ja toteutuksesta, mutta Metsähallituksella tulee olemaan tärkeä rooli seurannan toteuttamisessa hallinnoimillaan alueilla.

Suojelualueet sopivat hyvin myös yleiseen luonnon ja ympäristön tilan muutosten seurantaan ja vertailuun, sikäli kuin toiminnasta ei koidu merkittävää vahinkoa suojelualueen luonnonarvoille (esim. metsänrajaseuranta, metsien tilan seurantajärjestelmä, ympäristön tilan yhdennetty seuranta). Suojelualueille olisi luotava riittävän laaja seuranta- ja koealaverkko. Metsähallitus pyrkii avustamaan tällaisten pitkäaikaistutkimusten järjestelyissä.

10 LUONNON HYÖDYNTÄMINEN

Tässä tarkoitetaan luonnon hyödyntämisellä sellaista luonnonsuojelualueella tapahtuvaa taloudellista ja muuta toimintaa, joka ei johdu alueen suojelutavoiteista, vaan tapahtuu niistä riippumatta tai niistä huolimatta.

Vaikka luonnonsuojelualueet ovat ensisijaisesti suojeluun tarkoitettuja, alueiden perustamissääädöksiin sisältyy monia poikkeuksia täydellisestä rauhoituksesta; varsinkin soidensuojelualueiden rauhoitusmääräykset ovat muita lievemmiä. Poikkeukset suojelusäännöksistä eivät kuitenkaan perusta kenellekään laajempia oikeuksia kuin mitä asianomaiselle muutoin kuuluu.

10.1 Jokamiehen oikeuksien käyttö luonnonsuojelualueilla

Liikkumista, leiriytymistä ja mairinnousua koskevia jokamiehen oikeuksia voidaan luonnonsuojelualueilla suojelunäkökohtien vuoksi rajoittaa. Luonnonpuistossa saa muualla kuin erikseen osoitetuilla teillä, poluilla tai alueilla liikkua vain sen viranomaisen tai laitoksen luvalla, jonka hallinnassa alue on. Kansallispuistossa ja muulla luonnonsuojelualueella voidaan joko alueen perustamispäätökseen tai aluetta koskevaan järjestyssääntöön otettavalla määräyksellä kieltää tai rajoittaa liikkumista, leiriytymistä ja mairinnousua, kuitenkin vain siinä tapauksessa, että alueen elämistön tai kasvillisuuden säilyminen sellaista vaatii. On kuitenkin muistettava, että jokamiehen oikeuksiin sisältyy aina vaatimus niiden harmittomuudesta – oikeutta ei saa käyttää tavalla, joka tuottaa haittaa tai häiriötä esim. alueen muille käyttäjille. Tällaiseen jokamiehen oikeuksien väärinkäyttöön on Metsähallitus maanhaltijana oikeutettu ja velvollinen puuttumaan, vaikkeivät alueen rauhoitusmääräykset sitä nimenomaan edellyttäisikään.

Pääperiaatteena on, että liikkuminen omin voimin on yleensä sallittu lukuun ottamatta luonnonpuistoja ja muiden suojelualueiden rajoitusosia, joissa järjestyssäännöllä määrätty rajoitus voi koskea koko vuotta, kesäkautta, eläinten lisääntymiskautta, taikka joissa liikkuminen on rajoitettu tietyille reiteille. Omin voimin liikkuminen käsittää nykyään paljon muitakin liikkumismuotoja kuin perinteisen liikkumisen jalkaisin, hiihtäen, soutaen tai meloen. Sellaiset jokamiehen oikeuksiin kuuluvat liikkumismuodot kuin pyöräily, ratsastus ja ajaminen koiravaljakolla tai porolla joudutaan yleensä ohjaamaan omille reiteilleen tai kieltämään kokonaan eläimistölle, kasvistolle tai muille käyttäjille koituvien haittojen vuoksi (ks. luku 8.1).

Suhtautuminen leiriytymiseen riippuu alueen suojelun tavoitteista, koosta, kuluherkkyydestä, kävijämäärästä ja huoltomahdollisuuksista. Luonnonpuistoissa ja pienillä suojelualueilla leiriytyminen on yleensä rauhoitusmääräyksissä kielletty. Kansallispuistoissa, kahdessa suurimmassa luonnonpuistossa ja eräillä muilla suurehkoilla luonnonsuojelualueilla se sallitaan, mutta ohjataan huolletuille telttailualueille. Myös leiriytyminen osoitetuille, ilman puu- ja jätehuoltoa oleville paikoille voidaan sallia (ns. primitiivitelttailu). Edellytyksenä on tällöin, ettei avotulta tehdä ja että leiriytyjä huolehtii itse jätteistään. Suurimpien kansallispuistojen erämaaosissa ja syrjäisillä soidensuojelualueilla voidaan sallia vaapampi omaehtoinen telttaretkeily.

Marjojen ja ruokasienten poimiminen sallitaan tavallisesti siellä missä liikkuminenkin, mikäli poimintamenetelmät eivät vahingoita kasvillisuutta. Myös onkiminen ja pilkkiminen ovat nykyään jokamiehen oikeuteen rinnastettavia toimintoja.

10.2 Kalastus ja metsästys

Kalastus ja metsästys vaikuttavat selvästi eliöyhteisöön, joten ne ovat ristiriidassa luonnonsuojelun suojelutavoitteen kanssa etenkin silloin, kun tavoitteena on koko eliöyhteisön suojelu, kuten luonnonpuistoissa ja kansallispuistoissa.

Suojelualueita perustettaessa on kuitenkin useimmiten varattu mahdollisuus kalastukseen, ja useimmilla metsästyslain 8 §:n tarkoittamalla vyöhykkeellä ja mersaaristossa olevilla luonnonsuojelualueilla on paikallisille asukkaille sallittu metsästys. Monissa muissakin kansallispuistoissa on varattu mahdollisuus hirven ajoon, eivätkä soidensuojelualueiden rauhoitussäännökset yleensä estä metsästystä. Kalastusta ja metsästystä voidaan kuitenkin usein säädellä lupien ja järjestyssäännön avulla, ja niistä päätetään aluekohtaisesti hoito- ja käyttösuunnitelman ja järjestyssäännön vahvistamisen yhteydessä.

Metsästyksen tulisi luonnonsuojelualueella olla pääsääntöisesti kielletty, jos

- rauhoituksen tarkoitus on koko eliöyhteisön suojelu
- alue on tärkeä eläimistönsuojelun kannalta
- alueen merkitys metsästyksen kannalta on vähäinen
- se sijaitsee tiheään asutulla seudulla
- sen kävijämäärät tai retkeilymerkitys ovat huomattavat tai jos
- metsästys häiritsee alueella suoritettavia tutkimuksia.

Poikkeuksina voivat tällöin tulla kysymykseen

- metsästysmahdollisuuden turvaaminen sellaisille paikallisille asukkaille, joille sillä on olennaista merkitystä toimeentulon kannalta
- hirvenajo pienillä alueilla, jotka muuten kohtuuttomasti haittaisivat hirvikannan säätelyä ympäröivällä alueella
- entiselle omistajalle varatut henkilökohtaiset oikeudet.

Mikäli luonnonsuojelualueilla sallitaan kalastus tai metsästys, siinä pyritään noudattamaan seuraavia periaatteita:

- metsästys tai kalastus ei saa välittömästi tai välillisesti vaarantaa mitkään lajin olemassaoloa tai tulevaisuutta suojelualueella. Alueesta vastaavilla luonnonsuojeluviranomaisilla on oltava mahdollisuus saada laji määräaikaikaisesti rauhoitetuksi, mikäli tällainen vaara on.
- oikeus kalastukseen ja metsästyksen tulee olla ensisijaisesti sellaisilla henkilöillä, jotka harjoittavat niitä ammatikseen tai asuvat niin lähellä, että suojelun muutoin huonontaisi oleellisesti heidän aikaisempia kalastus- ja metsästysmahdollisuuksiaan. Uusia kalastaja- ja metsästäjäryhmiä luonnonsuojelualueille ei muodosteta.
- onkiminen, pilkkiminen ja viehekalastus yhdellä vavalla ja vieheellä voidaan monilla alueilla sallia ilman että siitä aiheutuu mainittavaa haittaa muulle luonnolle. Uuden luonnonsuojelulain nojalla perustettavilla alueilla on onkiminen ja pilkkiminen jo lain mukaan sallittu.

- kaikkiin suojelualueisiin tulisi kuulua osia, jotka ovat kokonaan rauhoitetut kalastukselta ja metsästykseltä.
- alueilla, joilla metsästys on hirven ajoa lukuun ottamatta kielletty, sallitaan hirvien ajaminen vain, jos suojelualueen ulkopuolisen hirvikannan säätely sitä edellyttää.

Kaikkien suojelualueella kalastavien ja metsästävien henkilöiden (onkijoita ja pilkkijöitä lukuun ottamatta) sekä suojelualueelta saadun saaliin olisi oltava Metsähallituksen tiedossa, jotta toiminnan valvonta ja luontoon kohdistuvien vaikutusten seuraaminen olisi mahdollista.

Kalanistutukset ovat luonnonsuojelualueilla pääsääntöisesti kiellettyjä lukuun ottamatta alueiden perustamisasetuksissa mainittuja poikkeuksia (eräät Salamajärven ja Seitsemisen kansallispuistojen nimeltä mainitut järvet). Jos suojelualue kuuluu laajempaan yhtenäiseen vesistöön (reittivesistöt, merialue), voidaan istutuksia suojelualueen vesiin kuitenkin sallia, etenkin jos niillä on merkitystä paikalliselle ammattimaiselle kalastukselle. Tällaisissa tapauksissa istutuksiin tulee käyttää vain alueelle alkuperäisiä kalalajeja ja -kantoja. Istutuksin ei tule vahvistaa kalakantoja vahvemmiksi kuin ne luontaisesti olisivat.

10.3 Luontokuvaus

Valokuvaaminen luonnonsuojelualueilla on sallittua liikkumisrajoitusten puitteissa, edellyttäen, ettei siitä aiheudu haittaa tai häiriötä eläimistölle tai kasvillisuudelle. Tästä syystä eläimen kuvaus pesällä ei ole sallittua luonnonsuojelualueilla. Rakennelmien pystytys kuvausta varten vaatii kuitenkin aina luvan. Alueille, joilla leiriytyminen on kielletty, ei tällaista lupaa myönnetä. Haaskan pitoa vain valokuvausta varten ei luonnonsuojelualueilla sallita. Luvussa 4.5 mainituin perustein pidettäville haaskoille voidaan kuitenkin myöntää kuvauslupia, jos siitä ei ole haittaa haaskanpidon varsinaiselle tarkoitukselle eikä suojelualueen muulle toiminnalle.

10.4 Paikallinen väestö

Luonnonsuojelualueiden tarkoituksena ei ole vaikeuttaa lähistön asukkaiden elämää. Tästä syystä paikalliselle väestölle on varsinkin Lapissa ja saaristossa varattu monia oikeuksia perinteisten luontaiselinkeinojen harjoittamiseen myös suojelualueilla. Näistä elinkeinoista tärkeimmät ovat porotalous ja kalastus. Saamelaisväestön oikeuksiin harjoittaa kulttuuriaan saamelaisalueella tulee kiinnittää erityistä huomiota. Paikallisen väestön ja saamelaisten aseman turvaamisesta on säädetty laissa Metsähallituksesta (1169/93, 13 §) sekä asetuksessa Metsähallituksesta (1525/93, 11 §). Myös erämaalain (62/91) tavoitteiden joukossa on saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen. Laki saamelaiskäräjistä (974/95) velvoittaa niin ikään Metsähallitusta neuvottelemaan saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskan-

sana, erityisesti valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, vuokrausta ja luovutusta koskevista asioista saamelaisten kotiseutualueella.

Paikallisten asukkaiden oikeudet suojelualueella määräytyvät asuinpaikan ja suojelualueella harjoitettavan toiminnan laadun mukaan. Kullakin suojelualueella olosuhteet ovat erilaiset, joten erioikeuksia nauttivat paikalliset asukkaat ja näiden luonnonkäyttöoikeudet määritellään kullekin alueelle erikseen. Periaatteena on, että mitä lähempänä asuu ja mitä riippuvaisempi taloudellisesti suojelualueella harjoitettavista luontaiselinkeinoista on, sitä laajemmat luonnonkäyttöoikeudetkin ovat. Osittain on kyse siitäkin, että suojelualueen lähinaapurina asuvan syrjäseudun asukkaan luontaiselinkeinoa on syytä suojata kauempaa tulevilta luonnon hyödyntäjiltä.

Paikallisen väestön luonnonkäyttömuodot eivät saisi vaarantaa suojelualueen perustamistarkoitusta. Luontaiselinkeinojen muuttuminen (liiallinen laidunnus, lisääntyvä maastoliikenne ja elinkeinon liittyvä rakentaminen) sekä virkistyskalastukseen ja -metsästyksen liittyvä maastoliikenne on alkanut aiheuttaa suojelualueiden luonnolle haittoja, joita olisi tarpeen vähentää.

10.5 Liikenne

Luonnonsuojelualueilla on yleisiä teitä, laivaväyliä sekä sähkö- ja puhelinlinjoja, joita voidaan ylläpitää rauhoitussäännösten estämättä. Niistä koituvia maisemajameluhaittoja koetetaan vähentää pyrkimällä yhteistyöhön ao. viranomaisten ja laitosten kanssa. Mahdollisuuksien mukaan ilmajohdot pyritään saamaan pois siirtymällä maakaapelointiin tai siirtämällä linjat suojelualueen ulkopuolelle.

Suojelualueen hoidon kannalta tarpeettomat tiet voidaan sulkea ja palauttaa luonnontilaan ylimääräisen liikenteen vähentämiseksi. Vilkkaat yleistä liikennettä palvelevat tiet pyritään siirtämään tielaitoksen hoitoon.

Maastoajoneuvoliikenne on ristiriidassa luonnonsuojelualueen suojelutavoitteiden kanssa, joten siihen ei pääsääntöisesti myönnetä lupia. Lupaa ei kuitenkaan tarvita viranomaisten toiminnan, kuten suojelualueen huollon, valvonnan, poliisitoimen ja rajavartioiden tarpeisiin, eikä paikallisten asukkaiden luontaiselinkeinojen, kuten porotalouden, tarpeisiin. Suojelualueella tarvittava huolto- ja muu liikenne pyritään maastovaurioiden välttämiseksi rajoittamaan talviaikaan. Kesäaikainen kalastukseen ja marjastukseen liittyvä paikallisten luontaiselinkeinoharjoittajien maastoajoneuvoliikenne ohjataan tietyille urille. Alueilla, joilla metsästyks on sallittu, voidaan sallia esim. kaadetun riistaeläimen noutaminen moottorikelkalla tai mönkijällä. Matkailuelinkeinon liittyvät rajoitetut huoltokuljetukset moottorikelkalla voidaan myös sallia. Sen sijaan varsinainen vapaaajan moottorikelkkailu tai muu maastoajo eivät tule kyseeseen. Poikkeuksen muodostaa pohjoisin Lappi, jossa erämaa-alueiden ja suojelualueiden laajuuden vuoksi kelkkauria on väistämättä suunnattava myös näiden alueiden kautta. Tällöin on mahdollisuuksien mukaan käytettävä hyväksi olemassa olevia, vaikiintuneita uria, vesistöjä ja avomaastoja, voimajohtolinjoja yms. alueita sekä

olemassa olevien teiden suuntia. Urat tulee sisällyttää alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmiin eikä uusia uria saa perustaa muuttamatta suunnitelmaa.

Metsähallituksen työntekijät joutuvat huolto- ja rakennustehtävissä liikkumaan suojelualueilla myös maastoajoneuvoin. Huoltoliikenne keskitetään talviaikaan, ja kesäaikaista maastoajoneuvoliikennettä vältetään. Samoja periaatteita noudatetaan, kun neuvotellaan ja sovitaan suojelualueilla toimivien muiden viranomaisten (rajavartiolaitos, poliisi, maanmittaus-, merenkulku-, pelastus- ja televisioranomaiset) kanssa näiden toiminnasta.

Ilma-alusten laskeutumista koskevat samat periaatteet kuin maastoajoneuvoliikennettäkin. Ilma-aluksen lentoonlähtöön ja laskuun saa Ilmailulaitoksen antamien määräysten mukaisesti tilapäisesti käyttää avointa vesialuetta ilman alueen omistajan tai haltijan suostumustakin. Luonnonsuojelualueilla tällainen lupa kuitenkin uuden luonnonsuojelulain mukaan aina tarvitaan.

10.6 Matkailun yrittöstoiminta

Luontomatkailu on monilla luonnonsuojelualueilla tärkeä taloudellisen hyödyntämisen muoto. Se edistää alueellista sosioekonomista kestävyttä ja vaikuttaa myönteisesti asenteisiin. Metsähallituksen luonnonsuojelun tulosalueen tavoitteena ei kuitenkaan ole oman luontomatkailuun liittyvän liiketoiminnan kehittäminen, vaan tarjota puitteet ja toimintamahdollisuudet alan yrittäjille. Kestävän luontomatkailun tavoitteista sovitaan sidosryhmien (paikalliset asukkaat, matkailusektori, muut paikalliset organisaatiot) kanssa laatimalla matkailustrategia osallistavan suunnittelun periaatteita noudattaen. Eri osapuolilta se edellyttää seuraavaa:

- Metsähallitus kartoittaa kyseessä olevan suojelualueen ongelmat ja mahdollisuudet matkailun kannalta sekä asettaa taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset tavoitteet alueen luontomatkailulle (suositeltavat ja sallitut aktiviteetit, reitit, palvelurakenteet, vyöhykkeistäminen sekä kulumisen, roskaantumisen ja häiriön välttäminen jne.). Erityistä huomiota tulee kiinnittää paikallisen väestön elinoloihin ja työllisyyteen. Suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelmaan sisällytetään luontomatkailua koskeva luku. Kovassa matkailukäytössä oleville alueille voidaan laatia matkailukäyttöä koskeva erityissuunnitelma.
- Matkailuelinkeinon piirissä keskitytään tuotteistamiseen ja harkitaan erityisesti, miten asiakkaiden toiveet ja odotukset täytetään. Uusien asiakasryhmien tunnistamiseksi ja asiakastyytyväisyyden selvittämiseksi suoritetaan markkinatutkimuksia. Matkailuun liittyvä rakentaminen ei saa haitata luonnon monimuotoisuuden säilymistä suojelualueen ulkopuolellakaan. Erityistä huomiota kiinnitetään suojelualueille johtavien liikenneväylien suunnitteluun ja kaavoitukseen. Tämä edellyttää yhteistyötä kaavoitusviranomaisten kanssa.
- Matkailuyrittäjien toiminnan tulee edistää suojelutavoitteita. Alueen vetovoimaisuus ei saa vaarantua matkailukäytön takia ja toiminnan ympäristövaikutusten tulee muutenkin olla mahdollisimman vähäisiä.

Matkailustrategian toteutuminen edellyttää tehostettua tiedotusta ja opastusta, matkailuyrittäjien ja suojelualan henkilökunnan koulutusta sekä tarkkaa seuranta.

Luonnonsuojelualueelle sopivat vain sellaiset matkailupalvelut, jotka eivät edellytä merkittävää rakentamista ja jotka eivät muuta luontoa tai aiheuta häiriötä suojelualan toisille kävijöille. Metsähallitus rakentaa kaikki pysyvät palvelurakenteet suojelualueelle; tätä ennen selvitetään mahdollisuudet käyttää hyväksi jo olemassa olevia rakennuksia. Rakentamisessa käytetään paikallisia materiaaleja ja rakennustyyliä.

Matkailutarkoituksiin ei vuokrata maata suojelualueelta. Periaatteena on ohjata sellaiset aktiviteetit, jotka eivät suoranaisesti liity luontoharrastukseen ja joita voidaan harrastaa yhtä hyvin muuallakin, suojelualan ulkopuolelle. Suojelualueella kysymykseen tulevia matkailupalvelumuotoja ovat mm. ohjatut ja opastetut retket patikoiden, hiihtäen, veneellä, porolla tai koiravaljakolla, reittivene-liikenne, kahvila-, muonitus- ja kioskitoiminta opastuspaikkojen yhteydessä sekä ohjelmallisten tilaisuuksien järjestäminen maastossa tai suojelualan vuokra-kämpissä.

Luonnonsuojelualuetta toiminta-alueenaan hyödyntävän matkailuyrittäjän toimintaa säätelee Metsähallituksen kanssa tehtävä käyttöoikeussopimus. Yrittäjältä peritään suojelualan tarjoamista palveluista (esim. kämpät, huolletut tulipaikat, jätehuolto) kohtuullinen maksu. Metsähallitus järjestää yrittäjille maksutonta koulutusta, jolla heidät perehdytetään suojelutavoitteita tukevaan luontomatkailuun ja Metsähallituksen ympäristö- ja laatujärjestelmän tälle toiminnalle asettamiin vaatimuksiin. Yrittäjällä on myös velvollisuus raportoida toiminnastaan – erityisen tärkeitä ovat tiedot kävijöiden tarpeista ja odotuksista. Metsähallitus kerää myös itse tätä koskevaa tietoa sekä seuraa tarkoin luontomatkailun ympäristövaikutuksia alueella.

10.7 Metsätalous

Luonnonsuojelualueilla metsätalouden harjoittaminen on yleensä kielletty. Poikkeuksen muodostavat ne soidensuojelualueet, joiden kivennäismailla rajoitettu metsätalous on sallittu (ks. luku 3.4) sekä muutamat muut erityiset luonnonsuojelualueet, joita perustettaessa on varattu mahdollisuus rajoitetun metsätalouden harjoittamiseen tietyissä osissa. Metsähallitus on kuitenkin luopunut metsätalouden harjoittamisesta soidensuojelualueilla.

Silloin kun luonnonsuojelualueilla kaadetaan puita esimerkiksi luonnontilan palauttamisen (luku 4.2) tai luonnon tai kulttuurimaiseman hoidon (luku 4.4) yhteydessä, puutavara käytetään ensi sijassa suojelualan poltto- tai rakennuspuuksi, jos sitä ei jätetä hoitosuunnitelman edellyttämällä tavalla maastoon. Ylimääräinen puutavara voidaan myydä. Vastaavasti voidaan myydä perinnemaisemien hoidon yhteydessä saatavia muita tuotteita. Tämä toiminta ei kuitenkaan ole metsätalouden harjoittamista.

10.8 Malminetsintä ja kaivostoiminta

Luonnonsuojelualueilla on malminetsintä ja geologiset tutkimukset sallittu suojeluviranomaisen tai ympäristöministeriön luvalla. Etsintä- ja tutkimusmenetelmät ja niihin käytettävä vuodenaika on valittava siten, että maastoon jäävät jäljet ovat vähäisiä. Koelouhokset, tiet ja muut luontoa huomattavasti muuttavat toimenpiteet edellyttäisivät suojelusäädösten muuttamista.

Varsinainen kaivostoiminta tai maa-ainesten otto ei sovi luonnonsuojelualueille. Luonnonsuojelulaissa (1096/96) ne onkin kielletty. Vanhan luonnonsuojelulain nojalla säädetyissä perustamisasetuksissa on tästä poikkeuksia. Torronsuon kansallispuiston perustamisen yhteydessä on varattu mahdollisuus pienehkön kivennäisesiintymän hyödyntämiseen. Lemmenjoen kansallispuistossa on asetuksella (583/91) muu kuin koneellinen kullan huuhdonta sallittu. Asetus ei kuitenkaan koske ennen sen voimaantuloa saavutettuja valtausoikeuksia ja niiden nojalla perustettuja kaivospiirejä. Niinpä Lemmenjoen kansallispuistossa on lukuisia kaivospiirejä, joilla edelleen kaivetaan kultaa koneellisesti. Urho Kekkonen kansallispuistossa on perinteisin menetelmin tapahtuva kullanhuuhdonta sallittu, ja sielläkin on yksi kaivospiiri osittain puiston alueella.

Kullankaivu muuttaa melkoisesti luontoa ja on niin muodoin ristiriidassa alkuperäisen luonnon suojelutavoitteen kanssa. Käsin tapahtuva perinteinen kullanhuuhdonta vanhoine menetelmineen ja rakenteineen on toisaalta säilyttämisen arvoista kansanperinnettä ja elävää kulttuurimaisemaa. Kaivoslain muutoksen (589/97) jälkeen ei valtaajalla ole enää oikeutta saada määrätyksi maalajeista huuhdottavan kullan valtausaluetta kaivospiiriksi. Kun valtausoikeus on määräaikainen, eikä siihen liity sellaisia rakennusoikeuksia kuin kaivosoikeuteen, on lakimuutosta pidettävä luonnonsuojelun kannalta tervetulleena, joskin pahasti jälkijättöisenä toimenpiteenä.

Kullanhuuhdontaa valvotaan ja sen ympäristöhaittoja koetetaan vähentää ympäristölupamenettelyn ja ennakkovakuusmaksujen avulla. Kulta-alueiden huoltokuljetukset tehdään ensisijaisesti talvella moottorikelkoin.

10.9 Vuokraus ja käyttöoikeuksien luovutus

Vuokraus ja käyttöoikeuksien luovutus tulevat suojelualueilla kysymykseen lähinnä silloin, kun suojelualueella sijaitseville rakennuspaikoille on ennen suojelupäätöstä kohdistunut tällaisia oikeuksia ja suojelusäädösten mukaan niiden jatkaminen on mahdollista tai esim. kalastus- tai muun perinteen säilyttämiseksi jopa toivottavaa. Pääperiaatteena on kuitenkin, että alueilla ennestään olevat mökit hankitaan vähitellen valtiolle, eikä vanhoja maanvuokrasopimuksia uusita.

Sopimuksia tehtäessä niihin tulee kirjata tarpeelliset ympäristöasiat, esim. jätehuollon järjestäminen. Joissakin tapauksissa suojelualueilta voidaan vuokrata myös metsästys- tai kalastusoikeuksia, jos suojelualan perustamissäädökset ja muut luonnonsuojelunäkökohdat antavat siihen mahdollisuuden.

Matkailuyritystoimintaa koskevia käyttöoikeussopimuksia on käsitelty luvussa 10.6.

11 METSÄHALLITUKSEN HENKILÖKUNNAN TOIMINTA

Suojelualueella toimivien työntekijöiden on oltava omalla toiminnallaan muille esimerkkeinä luonnossa käyttäytymisessä. Metsähallituksen omaa maastoliikennettä ja rakennustoimintaa on käsitelty luvuissa 10.5 ja 8.2. Myös rakenteiden kunnossapidon, jätehuoltojärjestelyiden ja muun Metsähallituksen näkyvän toiminnan on oltava yleisön käyttäytymistä ohjaavana esimerkkinä.

Maanhaltijan lupaa edellyttävien toimien ja rauhoitusmääräysten noudattamisen valvonta on tehtävä, joka tulisi hoitaa mahdollisimman hienovaraisesti. Valvonnan tulisi olla luonteeltaan ennaltaehkäisevää, opastavaa ja neuvovaa. Ehdottoman tärkeää on, että valvontaa suorittava henkilö alkajaisiksi esittäytyy ja kertoo, mistä on kysymys. Tapaukset, joissa on syytä epäillä lakia rikotun, on ilmoitettava poliisille.

Suojelualan ja sitä ympäröivän yhteiskunnan hyvä suhde on Metsähallituksen kannalta hyvin tärkeä. Varsinkin kansallispuistojen ja muiden suurten ja tehtäviltään monipuolisten suojelualan hoidosta vastaavan henkilökunnan tulisi olla yhteistyössä ympäristön asukkaiden, yrittäjien ja tiedottajien kanssa mm. tiedotustilaisuuksien, neuvottelujen ja retkeilyjen välityksellä.

12 TOIMENPITEIDEN KIRJAAMINEN

Koska luonnonsuojelualueet on tarkoitettu pysyviksi todistuskappaleiksi luonnosta ja sen kehityksestä, on perusinventointitietojen lisäksi oltava tarkoin selvillä niiden eri vaiheista. Erilaiset luontoon kohdistuvat toimenpiteet (luonnon-tilan palautus-, luonnon ja kulttuurimaiseman hoitotoimet), näytealakuvaukset sekä suojeltavien rakenteiden ja rakennusten rakennus- ja korjaustoimenpiteet ja -vuodet on merkittävä järjestelmällisesti muistiin ja arkistoitava. Sama koskee muiden viranomaisten luontoon kohdistamia toimenpiteitä suojelualueella.

13 TOIMINNAN TULOKSELLISUUS

Luonnonsuojelualueiden hoidon kehittäminen edellyttää sen tuloksellisuuden, tuottavuuden ja taloudellisuuden mittaamista tai arvioimista. Tähän tarvittavia menetelmiä on kuitenkin kehitettävä vielä melkoisesti. Luonnonsuojelualueiden hoitoon kuuluvat oleellisina tehtävinä

- suojelualueiden hoidon suoritemäärien seuranta
- tärkeimpien suoritteiden yksikkökustannusten selvittäminen ja mahdollisuuksien mukaan näiden kustannusten kehittymisen jatkuva seuranta
- suojelualueiden hoidon toimintaympäristön kuvaajien (esimerkiksi hoidon piirissä oleva pinta-ala, kävijämäärät, huollettavien ja kunnostettavien rakennusten ja rakenteiden määrät, uhanalaisten lajien esiintymien määrä) seuranta.

Toiminnan tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden selvittämiseksi on kehitettävä menetelmiä

- luonnontilan ja siinä tapahtuvien muutosten mittaamiseksi
- hoitotoimien ja alueen käytön vaikutusten arvioimiseksi
- opastustoiminnan tuloksellisuuden ja kävijöiden odotusten mittaamiseksi sekä
- suojelualueita koskevan tiedottamisen vaikuttavuuden arvioimiseksi

Menetelmien kehittäminen edellyttää yhteistyötä eri tutkimustahojen kanssa.

KIRJALLISUUTTA

- Alanen, A., Leivo, A., Lindgren, L. & Piri E. 1995: Lehtojen hoito-opas. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 26. 128 s.
- Below, A. 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tutkimus. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 19. 56 s.
- Heikkilä, H. & Lindholm T. 1995: Metsäojitettujen soiden ennallistamisopas. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 25. 101 s.
- Horne, P., Sievänen, T., Alenius, V., Isalo, H., & Friman, T. 1998: Kävijälaskenta-opas. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 45. 68 s.
- Isokääntä, O. (toim.) 1997: Luonto-oppaan opas. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 35. 96 s.
- Loikkanen, T., Simojoki, T., & Wallenius, P. 1997: Osallistavan suunnittelun opas. – Metsähallitus, Vantaa. 96 s.
- Metsähallitus 1993: Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 2. 46 s.
- Metsähallitus 1993: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 1. 55 s.
- Mikkola-Roos, M. 1995: Lintuvesien kunnostus ja hoito. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A 45. 100s.
- Nykänen, R. 1996: Oppimaan luonnonsuojelualueille. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 30. 76 s.
- Seppä, H., Lindholm, T. & Vasander, H. 1993: Metsäojitettujen soiden luonnontilan palauttaminen. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A 7. 80 s.
- Vauramo, A. 1995: Kämpiltä kelokyliin – Metsähallituksen suojellut rakennukset. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A 44. 97 s.

DEFINITIONS OF THE IUCN PROTECTED AREA MANAGEMENT CATEGORIES

IUCN:N SUOJELUALUELUOKKIEN MÄÄRITELMÄT

Suomennos on hyväksytty Suomen IUCN:n komitean kokouksessa 14.12.2001.

1997 United Nations List of Protected Areas

Criteria for inclusion

There are two criteria which govern the inclusion of protected areas in the UN List: size and management objectives.

1. **Definition** All sites included in the UN List must meet IUCN's definition of a protected area, which is:

An area of land and/or sea especially dedicated to the protection and maintenance of biological diversity, and of natural and associated cultural resources, and managed through legal or other effective means.

2. **Size** For practical reasons alone, only those protected areas of over 1,000 hectares are included, with the exception of offshore or oceanic islands of at least 100 hectares where the whole island is protected. One thousand hectares, or 10 square kilometres, is equivalent to 2,471 acres or 3.86 square miles.

Yhdistyneiden kansakuntien suojeltujen alueiden luettelo vuonna 1997

Luetteloön hyväksymisen ehdot

YK:n luettelon suojeltujen alueiden tulee täyttää kaksi ehtoa, jotka ovat alueen koko ja hoitotoimien tavoitteet.

1. **Määritelmä** Kaikkien alueiden, jotka hyväksytään YK:n suojeltujen alueiden luetteloon, tulee olla IUCN:n suojeltujen alueiden määritelmän mukaisia. Määritelmä on seuraava:

Maa- tai merialue, joka on osoitettu erityisesti luonnon monimuotoisuuden sekä luonnonvarojen ja niihin liittyvän kulttuuriperinnön suojeluun ja ylläpitämiseen ja jonka hoito perustuu joko lainsäädöksiin tai muihin velvoittaviin päätöksiin.

2. **Koko** Käytännön syistä luetteloon hyväksytään vain yli 1.000 hehtaarin suuruisia alueita. Poikkeuksena ovat rannikon läheiset tai valtameren saaret, joiden koko on vähintään 100 hehtaaria ja jotka ovat kokonaan suojeltuja. Tuhat hehtaaria tai 10 neliökilometriä vastaa 2.471 eekkeriä tai 3,86 neliömailia.

Definitions of the IUCN Protected Area Management Categories

Category Ia.

Strict Nature Reserve:

protected area managed mainly for science

Area of land and/or sea possessing some outstanding or representative ecosystems, geological or physiological features and/or species, available primarily for scientific research and/or environmental monitoring.

Category Ib.

Wilderness Area:

protected area managed mainly for wilderness protection

Large area of unmodified or slightly modified land, and/or sea, retaining its natural character and influence, without permanent or significant habitation, which is protected and managed so as to preserve its natural condition.

Category II

National Park:

protected area managed mainly for ecosystem protection and recreation

Natural area of land and/or sea, designated to (a) protect the ecological integrity of one or more ecosystems for present and future generations, (b) exclude exploitation or occupation inimical to the purposes of designation of the area and (c) provide a foundation for spiritual, scientific, educational, recreational and visitor opportunities, all of which must be environmentally and culturally compatible.

Category III

Natural Monument:

protected area managed mainly for conservation of specific natural features

Area containing one, or more, specific natural or natural/cultural feature which is of outstanding or unique value because of its inherent rarity, representative or aesthetic qualities or cultural significance.

IUCN:n suojelualueluokkien määritelmät

Luokka Ia.

Luonnonpuisto:

pääsin tieteellistätutkimusta varten varattu suojeltu alue

Maa- tai merialue, johon sisältyy ekosysteemitään, lajistoltaan, geologialtaan tai pinnanmuodoiltaan erityisen merkittäviä tai edustavia ominaisuuksia ja jota saa käyttää ensisijaisesti tieteelliseen tutkimukseen tai ympäristön seurantaan.

Luokka Ib

Eränainen alue:

suojeltu alue, jota hoidetaan ensisijaisesti sen luonnontilaisuuden ja eränaaluonteen suojelemiseksi.

Suuri koskematon tai lähes koskematon maa- tai merialue, jonka luontaiset ominaisuudet ja merkitys luonnon tasapainolle säilytetään. Alueella ei ole lainkaan tai siellä on vain vähäistä asutusta. Erämaista aluetta hoidetaan niin, että sen luonnontila säilyy.

Luokka II

Kansallispuisto:

suojeltu alue, jonka hoidossa keskitytään ekosysteemien suojeluun ja virkistyskäytön turvaamiseen

Luonnontilainen, suojeltu maa- tai merialue, joka on perustettu (a) yhden tai useamman ekosysteemin ekologisen koskemattomuuden turvaamiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville, (b) alueen suojelutavoitteen kanssa ristiriidassa olevan elinkeinon harjoittamisen tai muun käytön estämiseksi ja (c) ympäristön ja kulttuurin kanssa sopuoinnussa olevien henkisen hyvinvoinnin, tutkimuksen, luonto-opastuksen, virkistyskäytön ja asiakaspalvelun mahdollisuuksien luomiseksi.

Luokka III

Luonnonmuistomerkki:

suojeltu alue pääsin yksittäisen luontokohteen tai luonnon ominaisuuden suojelemiseksi

Alue, jolla on yksi tai useampia sellaisia huomattavan arvokkaita tai ainutlaatuisia luonto- tai kulttuurikohteita, jotka ovat harvinaisia, edustavia tai esteettisesti tai kulttuurisesti merkittäviä.

Category IV

Habitat/Species Management Area:
protected area managed mainly for conservation through management intervention

Area of land and/or sea subject to active intervention for management purposes so as to ensure the maintenance of habitats and/or to meet the requirements of specific species.

Category V

Protected Landscape/Seascape:
protected area managed mainly for landscape/seascape conservation and recreation

Area of land, with coast and sea as appropriate, where the interaction of people and nature over time has produced an area of distinct character with significant aesthetic, ecological and/or cultural value, and often with high biological diversity. Safeguarding the integrity of this traditional interaction is vital to the protection, maintenance and evolution of such an area.

Category VI

Managed Resource Protected Area:
protected area managed mainly for sustainable use of natural ecosystems

Area containing predominantly unmodified natural systems, managed to ensure long term protection and maintenance of biological diversity, while providing at the same time a sustainable flow of natural products and services to meet community needs.

Source:

IUCN 1994: Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. x +261pp.

Luokka IV

Luontotyyppien tai lajien hoitoalue:
suojeltu alue, jota hoidetaan pääsin luonnonhoidollisin toimenpitein

Maa- tai merialue, jota hoidetaan luonnonhoidollisin toimenpitein, jotta saataisiin taattua luontotyyppin tai tietyn lajin säilyminen.

Luokka V

Suojeltu maisema-alue:
suojeltu alue, jolla hoidetaan maa- tai merimaisemaa ja turvataan alueen virkistyskäyttö

Suojeltu maa-alue ja siihen mahdollisesti liittyvät vesialueet, joilla ihmisen toimet ja luonto ovat aikojen kuluessa muodostaneet esteettisesti, ekologisesti tai kulttuurisesti erityisen merkittävän kokonaisuuden, jonka luonnon monimuotoisuus on usein suuri. Ihmisen ja luonnon perinteisen vuorovaikutuksen säilyttäminen on elintärkeää alueen suojelulle, ylläpidolle ja tulevaisuudelle.

Luokka VI

Luonnonvarojen hoito- ja suojelualue:
suojeltu alue, jonka hoidossa keskitytään luonnon ekosysteemien kestäväin käyttöön

Alue, jolla on ainakin lähes koskemattomia luonnon ekosysteemejä, joita hoidetaan niiden pitkäaikaisen suojelun turvaamiseksi ja biologisen monimuotoisuuden ylläpitämiseksi niin, että samalla taataan asukkaille luonnontuotteiden ja muiden -hyötyjen saannin kestävyys.

Lähde:

IUCN 1994: Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. x +261 sivua.

ISSN 1235-8983
ISBN 952-446-341-5 (nidottu)
ISBN 952-446-342-3 (www.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/b63.pdf)

Julkaisuja voi tilata osoitteella:

Metsähallitus
Asiakaspalvelut
PL 36, 99801 IVALO
natureinfo@metsa.fi
www.metsa.fi/luo/tuotteet

Puhelintiedustelut: 0205 64 7702

Hinta 10 euroa

250 kpl
Oy Edita Ab
Helsinki 2002